

ELS PAÏSOS CATALANS ENTRE EL SISTEMA PACTISTA I LES NOVES PLANTES

EVA SERRA I PUIG
Secció Històrico-Arqueològica (IEC)

Les derrotes militars d'Almansa de 1707, de Barcelona de 1714 i de Mallorca de 1715 foren seguides d'una cruenta repressió, de l'anul·lació dels estats de la Corona catalanoaragonesa i d'uns greus canvis en el model polític als Països Catalans i al conjunt de la Corona d'Aragó, inclosos els patiments de Sardènia, la qual amb un ordenament jurídic més tardà va suportar els efectes de manera menys immediata i menys visible.¹

Només la comparació dels dos models, el català anterior a la Nova Planta i el borbònic del decret de 1716, permet situar la significació dels canvis en la lògica política dels Països Catalans. Aquesta lògica passava d'un pactisme on la política era fruit de la negociació i del consens a una política autoritària i militaritzada amb uns graus de corrupció elevats, al marge dels interessos de la societat civil i com a resultat d'una derrota militar.

1. SOBRE INTERPRETACIONS HISTORIOGRÀFIQUES

Pretendre tractar el significat de la derrota en la Guerra dita de Successió obliga, primer de tot, a penetrar en les diverses interpretacions que n'han estat fetes. Unes, procedents del camp historiogràfic espanyol; les altres, de la mateixa historiografia catalana. Des del punt de vista internacional, se sol posar l'accent en la confrontació mundial de l'expansió europea, però, pel que fa als resultats peninsulars de la guerra, les anàlisis són més aviat escasses i la historiografia internacional encara es manté dins els paràmetres de la diplomàcia dinàstica de l'època, dels resultats colonials de la guerra i, com a màxim, parlen d'una guerra civil peninsular.² La interpretació de la historiografia espanyola bascula entre la idea de la modernitat amb l'entronització borbònica i la idea de desactivar el caràcter cruent dels decrets de Nova Planta, i, tot això, en nom de la pe-

netració del regalisme entre els juristes catalans ja a la segona meitat del segle XVII. Sovint, aquesta segona idea tendeix a reduir els resultats de la Guerra de Successió a la transició d'una Espanya horitzontal secular a una Espanya vertical més recent, com si, de fet, l'Espanya política vingués de lluny. La historiografia catalana ha adoptat altres interpretacions. La més acabada és la de Ferran Soldevila, el qual veia en la Catalunya de 1700 un desig d'intervencionisme espanyol, a diferència de 1640, vist en termes de separatisme.³ Vicens s'acollia a la visió de Soldevila i el mateix féu Vilar, tot posant l'èmfasi en unes inquietuds catalanes de canvi polític i vocació espanyola per raons especialment de participació econòmica sobre els recursos imperials.

La visió del projecte polític d'una burgesia catalana amb vocació espanyola ha anat diluint-se o matisant-se en la mesura que els estudis han aprofundit en el tema. Qualsevol anàlisi de la qüestió requereix no sols partir de l'existència de dues o més candidatures en litigi en un marc internacional sinó també, en el cas peninsular, de l'encarnació en aquesta confrontació, accidental o no, de dos models polítics amb vocació territorial molt diferent. No hi ha vocació territorial espanyola per part dels catalans; hi ha, en canvi, necessitat de refer la Corona catalanoaragonesa i controlar els recursos del poder que inhabilitaven el funcionament del país. La vocació territorial peninsular i hispànica de la cort de Madrid, en canvi, està fora de dubtes. És a dir, aquella idea de Jon Arrieta d'unes Corts de 1702 amb perspectiva àmplia i unes Corts de 1706 en perspectiva estreta, en funció de la capacitat territorial d'un monarca i l'altre en una Cort General i l'altra,⁴ no té sentit, ja que els subjectes polítics de les Corts no són els reis i llurs territoris, sinó els braços i llurs necessitats en un territori molt concret. Si hi ha alguna diferència territorial entre 1702 i 1706, aquesta és la inclusió de les vegueries del Nord al Principat de Catalunya.

Potser la millor manera de situar la comparació d'aquests dos models, en ordenament jurídic i en ambició territorial, és analitzar el caràcter de les institu-

1. Lluís GUIA, *Sardènia, una història pròxima: El regne sard a l'època moderna*, Catarroja, Afers, 2012. Guia ens parla d'un ordenament jurídic més tardà. Sardènia no patí cap abolicció a l'estil del regne de València, però sí la disgregació amb la Corona catalanoaragonesa, amb efectes econòmics importants. Mantingué una certa continuïtat juridicoinstitucional malgrat els canvis dinàstics (Borbó, arxiduc, Borbó, Savoia) i els trasbalsos i la fiscalitat de guerra. Amb tot, mantingué les Juntes de les Primeres Veus fins al 1834, moment clau de la italianització.

2. Sobre aquestes qüestions, vegeu el capítol primer de Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Barcelona, Crítica, 2010.

3. Antoni Simon ha dedicat algunes pàgines a aquesta qüestió a *Del 1640 al 1705: L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València, Universitat de València, 2011, p. 9-21.

4. Jon ARRIETA, «Lo que pudo ser y no fue o la dificultad de las comparaciones "austro-borbónicas"», a *Miscel·lània Ernest Lluch i Martín*, Vilassar de Mar, Fundació Ernest Lluch, 2006 (la citació, en la p. 351-368).

cions anteriors a la Nova Planta i destacar per on passen la representació i la participació política del territori català i la Corona catalanoaragonesa en general. Això vol dir verificar les funcions de la Cort General, de la Diputació i dels consistoris municipals, i, encara, caldria afegir-hi, per entendre el significat de l'esfondrament jurídic i del desmantellament institucional propis, l'observació dels canvis del sistema judicial. L'Audiència Reial de l'etapa hispànica dels Àustria no és l'Audiència de l'etapa espanyola dels Borbó.⁵ A més, l'abolició de l'ordenament jurídic anà acompanyada d'un reordenament i una nova fiscalitat aliena al sistema fiscal propi. Sovint, canvi de model polític i canvi de model fiscal han estat considerats per determinats autors l'eliminació d'un sistema caduc i un avanç cap a la modernitat. Però les Noves Plantes no són cap incorporació territorial beneficiosa de la Corona catalanoaragonesa a la monarquia, sinó expressió d'una ocupació espanyola dels regnes de la Corona catalanoaragonesa, els quals són integrats a la monarquia en termes de conquesta violenta. A través d'una ocupació militar, la monarquia, d'hispànica, passa a ser espanyola. Aquest mateix fet fa que no puguem acceptar la teoria de Ricardo García Cárceles, segons la qual «España es una realidad histórica larga en el tiempo y de proceso de evolución difícil», per tal com una ocupació i repressió en tota regla, que el mateix García Cárceles no nega, no és, en cap cas, un procés evolutiu d'una «España horizontal a una España vertical».⁶ La formació de l'Estat espanyol per als Països Catalans, o si voleu per a la Corona catalanoaragonesa, fou un tall substancial d'una manera de fer institucional que arrencava sobretot del segle XIII i amb capacitat d'evolució pròpia. La política imperial dels Habsburg començà a ser un factor distor-

sionador, però el sistema polític català, amb poques coincidències amb els interessos d'aquesta monarquia, mostrà capacitat de resistència i transformació. Amb la nova dinastia, en canvi, pateix un tall substancial en quedar-ne liquidada la pròpia evolució. Aquest fet ha comportat i ha generat molts costos econòmics, socials, polítics i culturals que encara arrosseguem.

Al costat de les interpretacions de la modernitat borbònica, han aparegut en els darrers anys interpretacions revisionistes que neguen el contrast diferencial entre austriacistes i borbònics i matisen el dràstic paper anorreador del Decret de Nova Planta. «Las reformas acometidas por Felipe V distaron de agotarse en la expansión y generalización de un arquetipo preexistente. Algunas medidas como la proliferación de los secretarios de despacho, el despliegue de los intendentes [...] subvirtieron la planta castellana tanto como la de la Corona de Aragón.» És evident que el Decret de Nova Planta no és una reforma i la comparació de García Cárceles no és pertinent.⁷

L'afany d'abolició i repressió en les files borbòniques, Joaquim Albareda ja el troba a l'estiu de 1704, quan el braç militar i el Consell de Cent catalans supliquen l'indult dels detinguts de la Conferència dels Comuns, detenció feta arran del primer intent de desembarcament austriacista. El Consejo de Estado, en aquella data, revelava ja indicis de futures polítiques repressives, tot opinant que una bona política del rei seria que «mandase erigir una ciudadela en puesto oportuno y a costa de los mismos catalanes guarneciéndola de tres mil infantes sustentados también a su costa y mil caballos tuviesen a aquella ciudad en respeto, pues nunca la tendrán en amor», i entre les declaracions fetes en aquell Consejo, hi destacava la del comte de Palma, que havia estat virrei de Catalunya, afirmant «si V. Magd fuese servido enviar tropas a Cataluña tendrá aquella provincia como súbdita y si no como república».⁸ També aquí cal recordar que la idea d'una ciutadella per controlar Barcelona ja l'havia tingut el Consell d'Aragó el 1652 arran de la caiguda de la ciutat, com ens va explicar fa anys Josep M. Torras.⁹

Jon Arrieta ha observat la penetració del regalisme, a la segona meitat del segle XVII, en el marc del clima polític posterior a la Guerra dels Segadors, és a dir, en el marc del famós i dubtós *neoforalisme* de Joan Reglà.¹⁰

7. Ricardo GARCÍA CÁRCELES, *Felipe V y los españoles...*, 2002, p. 118-119.

8. Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, 2010, p. 147.

9. Josep M. TORRAS, «El projecte de repressió dels catalans de 1652», a Eva SERRA et al., *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991, p. 241-290.

10. No cal dubtar del desgast que provocà la derrota en la Guerra dels Segadors i el paper exercit per la nova política reial de control de les insaculacions, sense oblidar, però, que el manteniment de l'ordenament jurídic i institucional facilità, sobre la base d'un país en creixement, dinàmiques polítiques noves sorgides de

5. Em comunica Sebastià Solé l'existència de «la Reial Cèdula de 28-V-1716 confirmatòria», diu, «de la pràctica, estils i costums anteriors a la Nova Planta de govern en tot allò que no fos contrari a la sobirania reial i al Decret de Nova Planta, anomenada per alguns coetanis “segon Decret de Nova Planta”, transcrit de BUB, ms. 1971, f. 108r-109r, per Josep M. GAY, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, 1997, p. 769-770. No inclosa a la Nov^a Rec. Pots ser perquè es va considerar derogada per les Ordenances de l'Audiència de 1741-1742». Efectivament aquesta disposició de 1716 diu «[...] he resuelto declarar que en todo lo que no se oponga ni sea contrario a las regalías de mi soberanía y expresado en mi real decreto de formación de esa Audiencia se practique, siga y observe el estilo y costumbres que había en Cataluña, entendiéndose que todo lo que se execute en este particular es como si de nuevo fuese establecido por esta mi real resolución, con calidad que si entre los estilos, práctica y costumbres que guardaba la antigua Audiencia y haora mando se continúen hubiere algunos o algunas que a la Audiencia no le parecieren convenir, me consulte lo que se le ofreciere para que, informado del perjuicio que de su observancia resulta, procure evitarlo». El límit de les regalies és del tot taxatiu i cal dir que es prestava a ser una possible raó de recurs fora de Catalunya.

6. Ricardo GARCÍA CÁRCELES, *Felipe V y los españoles: Una visión periférica del problema de España*, Barcelona, Plaza & Janés, 2002, p. 10 i 16.

L'observació d'Arrieta ha anat acompanyada de la necessitat de dilucidar fins a quin punt —escriu— «la dicotomia pactisme-absolutisme al voltant de la guerra de Successió [...] va existir realment». Recorda que absolutisme i pactisme són, ambdós, adjectius de monarquia, i dubta sobre la legitimitat historiogràfica d'identificar pactisme i parlamentarisme, així com de la tendència a vincular l'absolutisme amb l'«acció unilateral del rei en la funció normativa i de govern, en definitiva en la presa de decisions».¹¹ Amb això, Arrieta pretén no distingir termes d'oposició entre els uns i els altres, convençut que en ambdós bàndols els interessos dinàstics i internacionals eren superiors als interessos de legitimitat jurídica.

La Nova Planta contemplada com a modernització, com han fet Kamen o Martínez Shaw,¹² suposa una visió de prevalença de les estructures militars sobre les estructures civils. Matisar i edulcorar l'abast del Decret de Nova Planta suposa menysvalorar un ordenament fruit d'un procés històric en el qual conflueix economia, societat i cultura i privilegiar un esquema jeràrquic politicomilitar advers o enemic de la societat civil. Serien els casos que mantenen una visió revisionista de la guerra i els seus resultats, com el mateix Jon Arrieta o Carlos Garriga.¹³

Això no vol dir que no sigui cert que no va existir cap austriacisme homogeni, ni tampoc que tots els borbònics rebessin els decrets de Nova Planta amb els braços oberts, ben al contrari. Els filipistes del País Valencià també quedaren perjudicats, com veié Peset Reig, i la implantació de la Nova Planta no fou tasca lleugera, com ha demostrat Enric Giménez.¹⁴

És conegut que a la segona meitat del segle XVII, si

les pràctiques del mateix sistema polític per contrarestar el control de la monarquia. La paraula *neoforalisme* per al cas català conté un doble greuge: l'ús del vocabulari valencianoaragonès que definia un model polític més feble i un segon aspecte és que no hi hagué *neoforalisme*, llevat que entenguem com a tal un sistema menys fluid que el de l'etapa anterior a 1640.

11. Aquestes idees les podem trobar almenys en dos articles seus: JON ARRIETA ALBERDI, «L'antitesi pactisme-absolutisme durant la Guerra de Successió a Catalunya», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme: Societat i política (segles XVI-XIX)*, Vic, Eumo, 2001 (la citació, en les p. 106 i 108); JON ARRIETA, «Lo que pudo ser y no fue o la dificultad de las comparaciones "austro-borbónicas"», a *Miscel·lània Ernest Lluch i Martín*, 2006.

12. Henry KAMEN, *La Guerra de Sucesión en España: 1700-1715*, Barcelona, Grijalbo, 1974; Henry KAMEN, *Felipe V: El rey que reinó dos veces*, Madrid, Temas de Hoy, 2000; Carlos MARTÍNEZ SHAW i Marina ALONSO, *Felipe V*, Madrid, Alianza, 2001.

13. Carlos GARRIGA, «Las ordenanzas de la Real Audiencia de Cataluña (1741). Una contribución al estudio del régimen de la Nueva Planta», *Initium: Revista Catalana d'Història del Dret*, 1, p. 371-294.

14. M. PESET REIG, «Notas sobre la abolición de los fueros de Valencia», *Anuario de Historia del Derecho Español*, 42 (1972), p. 657-716; Enrique GIMÉNEZ, «El establecimiento del poder territorial en Valencia tras la Nueva Planta borbónica», *Estudios: Revista de Historia Moderna*, 13 (1987), p. 201-240.

abans no, va prosperar un regalisme jurídicista que d'altra banda mai no havia deixat d'existir. Des del conflicte del segle XV contra Joan II, passant pels conflictes amb la Inquisició de mitjan segle XVI, les torbacions de 1588-1592, el debat dels quints de la primera meitat del segle XVII i la mateixa Guerra dels Segadors, el tema havia estat latent a Catalunya. Caldria distingir, però, entre una idea del poder públic lligada al bé comú i la teoria del poder vinculat a la monarquia. En general se sol vincular el regalisme al poder reial, segons la visió d'un Macanaz, i es vincula aquest poder reial a un poder públic desinteressat i s'elimina, en canvi, la visió pública de les institucions històriques o nacionals més properes a la societat civil.

Quan s'afirma que l'anàlisi del desplegament del Decret de Nova Planta en el cas català permet arribar a «valoraciones y matizaciones interesantes sobre el alcance real de aquel a lo largo del setecientos»,¹⁵ es manipula la realitat dels efectes del decret. És cert que aquests no portaren ni pogueren portar a terme una uniformització absoluta. Però això no és fruit només de les limitacions polítiques dels vencedors, sinó de l'existència d'una formació social que perdia l'estat però no la seva condició nacional. Si, tal com diu Sebastià Solé, existí la pervivència d'una «gran quantitat d'institucions, normes, estils i doctrines tradicionals —molt més importants i nombroses del que s'acostuma a dir, especialment pel que fa al dret públic—, sempre, això sí, que no s'oposessin al dit Decret i disposicions posteriors i a l'esperit absolutista que les inspirava»,¹⁶ cal afegir-hi que això era fruit no pas només de la condició merament purista i inadaptable del decret, sinó i sobretot de l'existència d'una formació social històrica en ple dinamisme sociopolític, condemnada, això sí, per poder subsistir, a seguir uns camins de jurídicisme civil en lloc d'una via política plena. No es poden observar les giragonses jurídicistes com si la base social de la societat no fos cap agent actiu. Precisament els darrers temps de la Catalunya independent revelen una societat molt creativa institucionalment i la tendència sovintejada de superar políticament les limitacions del jurídicisme.

15. JON ARRIETA, «Lo que pudo ser y no fue o la dificultad de las comparaciones "austro-borbónicas"», a *Miscel·lània Ernest Lluch i Martín*, 2006, p. 362.

16. Sebastià SOLÉ I COT, *La governació general del Principat de Catalunya sota el règim de la Nova Planta, 1716-1808*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1982, p. 7. Tesi doctoral publicada amb el títol *El gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la real audiencia —el real acuerdo— bajo el régimen de Nueva Planta (1716-1808): Una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del antiguo régimen*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2008, p. 52.

2. DESPRÉS DE LA GUERRA DELS SEGADORS: COACCIÓ REIAL I NOVES EINES POLÍTIQUES

El sistema polític català, al costat dels organismes reials, se sustentava en tres tipus d'institucions: la Cort General, la més important per tal com d'ella sortia la legislació; la Generalitat, organisme que actuava de govern amb dues funcions, la recaptació d'impostos i la vigilància constitucional, però que amb el pressupost podia exercir molta més influència en càrrecs i encàrrecs, i la xarxa local de ciutats, viles i llocs, amb els seus respectius privilegis o drets polítics derivats de les relacions històriques amb el rei, i millor dit amb el rei com a poder públic.¹⁷ Tot i el caràcter estamental de la societat, aquesta trama institucional tenia un grau elevat de representativitat en composició, contingut i nombre. El seu sistema electoral, si bé amb les limitacions d'un sistema a sac i sort, era prou ampli per a l'època i la disputa electoral verifica tant les rivalitats personals com la presència de sectors de molt diversa naturalesa social en pugna. Les rivalitats sovint són signe de vitalitat. Cal dir, per exemple, que el bandolerisme s'ha d'entendre més en termes de conflictes d'una societat dinàmica i en transformació que no pas en termes de conflictivitat d'una societat arcaica i obsoleta.¹⁸

La defensa del país i de la seva gent havia estat decisiva en el conflicte de la Guerra dels Segadors. De fet, la revolta social havia pogut esdevenir revolució política gràcies a aquesta representativitat institucional i a la implicació de les institucions i de la població amb els drets polítics derivats de les Constitucions. El rebuig de les guerres imperials tenia en les Constitucions, limitatives en matèria militar i fiscal reial, les principals valedores, i diputats, consellers de grans ciutats i jurats de ciutats, viles i llocs havien fet de la resistència contra la política imperial dels Habsburg el principal factor de l'exercici de les seves funcions de govern. La Revolució Catalana de 1640 va pagar cara la seva gosadia, però la força de la formació social catalana en aquell moment va impedir l'anorreament total.

En els darrers cinquanta anys la historiografia ha posat fi a la teoria neoforalista de Joan Reglà. Josep M. Torras i Fernando Sánchez Marcos ja posaren en evidència la reserva de les insaculacions de la Diputació i del Consell de Cent d'ençà de 1653.¹⁹ Fins a sis petici-

ons han estat localitzades pels historiadors per part de Barcelona per a recuperar les insaculacions.²⁰ És de destacar, a més, que el control reial de la insaculació de la Diputació també afectà la inspecció (la visita triennial), amb tot el que suposa aquest fet, és a dir, la possible mediatització reial de la inspecció.²¹ Sense Corts, la visita havia pogut exercir de factor actualitzador del redreç,²² una mena de jurisprudència del funcionament de la Diputació, com ha observat Capdeferro per als anys vint del segle XVII, i ara, segurament, segrestada la inspecció per la política reial, també podia tenir un poder coercitiu. Sigui com sigui, la postguerra de la Guerra dels Segadors veu emergir un relleu de persones que acompanya el canvi de situació. Elisa Badosa va observar precisament relleus personals entre el deute públic de la guerra de resistència de l'etapa de la Guerra dels Segadors i els negocis de la guerra de la capitania de la segona meitat del segle XVII, representat en el primer cas pels Amat, que desapareixen de les finances públiques de la Generalitat, substituïts pels Lladó, que apareixen en les finances públiques de la capitania general.²³ D'altra banda, historiadors de la moneda han observat la desaparició de la doble numeració reial (III d'Aragó i IV de Castella) després de la Guerra dels Segadors.²⁴ Amb tot, els recents estudis d'Eduard Puig han pogut verificar que la societat catalana de la segona meitat del segle XVII políticament i econòmicament no fou mai passiva, tot i el control efectiu via lloctinència - Consell d'Aragó i els intents de crear un clientelisme reial a Catalunya. Tot i existir, doncs, control institucional, negocis de la guerra i pressió militar, Catalunya no era un país passiu. Eduard Puig ha posat atenció a l'abast del control insaculatori, posant-lo precisament

p. 103-116; Josep M. TORRAS I RIBÉ, «El control polític de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona (1652-1700)», a *Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Actes*, vol. 1, Universitat de Barcelona, 1993, p. 457-468.

20. Peticions de 1661, 1673, 1675, 1684, 1688 i 1698. Josep M. TORRAS I RIBÉ, «El control polític de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona (1652-1700)», a *Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Actes*, 1993, p. 457-468; Rosa Maria ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, Pagès, 2001, p. 42; Eduard PUIG BORDERA, *Intervenció reial i resistència institucional: El control polític de la Diputació del General i del Consell de Cent de Barcelona (1654-1705)*, tesi doctoral dirigida per Joaquim Albareda Salvadó, Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, 2012.

21. Eduard PUIG BORDERA, *Intervenció reial...*, 2012, p. 96-100.

22. Aquest nom solen tenir les disposicions o els capítols d'actualització del funcionament de la Generalitat que també sortien de la legislació de Corts.

23. Elisa BADOSA I COLL, *La Barcelona del barroc a través d'una família de comerciants: els Amat*, Barcelona, Fundació Noguera, 2012.

24. Jaume BOADA SALOM i Emilio TRILLA PARDO, «Una moneda inèdita del tipus de l'escut encunyada a Barcelona sota Felip III (IV). Anotacions sobre anomalies», a *Acta Numismàtica* (Barcelona), 43 (2013), p. 179-184 (en concret, p. 184).

17. Sobre la legislació general catalana a propòsit del poder local, vegeu la meua comunicació «El poder local català: d'Universitats (1706) a Ajuntaments (1718)», dins el congrés *Els Tractats d'Utrecht*, Barcelona, 9-12 d'abril de 2014 (*Els Tractats d'Utrecht: Clarors i foscors de la pau, la resistència dels catalans*, actes del congrés celebrat a Barcelona del 9 al 12 d'abril de 2014 al Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives i Museu d'Història de Catalunya, 2015, p. 351-359).

18. Xavier TORRES, *Els bandolers (s. XVI-XVII)*, Vic, Eumo, 1991.

19. Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Cataluña y el gobierno central tras la Guerra de los Segadores (1652-1679)*, Barcelona, 1983,

en relació amb les etapes de fricció política més rellevants del període, des de la pragmàtica de la moneda de 1658 fins a la Guerra dels Nou Anys, passant per la revolta barretina de 1687-1690, és a dir, ha integrat història institucional i conjuntura política, cosa que li permet situar l'abast de la reserva reial, o regalia als ulls de la monarquia, segons la conjuntura, i, em sembla, ha triat prou bé tres moments crítics significatius: la fi de la Guerra dels Segadors pròpiament dita amb la pau dels Pirineus, la crisi de la Revolta dels Barretines i la Guerra dels Nou Anys amb el setge de Barcelona de 1697. En qualsevol cas, Eduard Puig ha pogut observar una certa relació entre insaculació i donatius fora de Corts. La Diputació era útil a la monarquia pels pactes fiscals dels donatius fora de Corts i llur recaptació, ja que hi havia més empatia entre la Diputació i el país que no pas entre la lloctinència o el capità general i el país i perquè la Diputació coneixia millor el territori.²⁵ Potser les guerres del rei afavorien els negocis especulatius però a canvi de l'espòli fiscal del país amb els donatius dits voluntaris fora de Corts. Caldria distingir entre els negocis productivocomercials i els negocis de la guerra; sense aquesta distinció no es pot entendre del tot el Pacte de Gènova o l'opció a favor de la Gran Aliança de la Haia dels sectors dirigents del país. La dinastia era accidental tot i els èxits de la Cort General de 1701-1702, i d'accidental esdevenia odiada, a causa de la persecució practicada pel primer regnat de Felip V, el qual va perseguir sense treva els sectors dissidents, que no eren tots però no eren pocs.²⁶

L'anàlisi dels fets de la revolta barretina permet a Eduard Puig observar dins el Consell d'Aragó els matisos entre un regalisme autoritari i un regalisme constitucional i l'ús del procediment extrajudicial per part de la Diputació. Podríem, doncs, acceptar la penetració d'una nova doctrina jurídica, com ja ha observat Jon Arrieta per al cas, per exemple, del jurista Vilosa, entre d'altres, fet que es prolongaria entre els proborbònics de 1705: un constitucionalisme segurament cada vegada més desproveït de poder per la via de la interpretació, segons la posició del comte d'Aguilar i Frigiliana, per al qual era compatible la continuïtat de l'ordenament jurídic amb la jerarquia prevalent de l'autoritat règia.²⁷ Potser això explica la política reial

25. Antonio Espino López ha estudiat aquesta política de donatius voluntaris i guerra de la segona meitat del segle XVII: *Cataluña durante el reinado de Carlos II: Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999.

26. Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V: De la conspiració a la revolta, 1700-1705*, Barcelona, Vives i Fundació La Caixa, 1993. Pel que fa al primer regnat de Felip V, especialment els cap. VI i VII.

27. JON ARRIETA, «Lo que pudo ser y no fue o la dificultad de las comparaciones "austro-borbónicas"», a *Miscel·lània Ernest Lluch i Martín*, 2006, p. 359. Arrieta segueix Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. II, edició a cura de Josep M. Mundet i

d'extensió del mot *foral* al territori català. No dubto que durant la segona meitat del segle XVII la cort es plantejava la integració interna de la Corona d'Aragó segons el model valencianoaragonès per tal de desactivar Catalunya. Ara bé, el terreny jurídic català no era ideològicament homogeni. En ple conflicte barretina, al costat dels represaliats de la Diputació per donar suport a les súpriques de viles i pagesos, convivien el notari Francesc Leonart i el notari Pere Lloses, l'un al servei del rei i l'altre al servei dels represaliats.²⁸

La divisòria entre el model del regalisme constitucional de la segona meitat del XVII i l'absolutisme cruent borbònic procedeix d'Almansa, tot i que ja hem vist la visió de la qüestió segons el Consejo de Estado de l'estiu de 1704.

L'estudi de la segona meitat del segle XVII ha fet veure que, al costat de la coerció reial i del regalisme més o menys respectuós amb les Constitucions, emergeix un resistencialisme que Antoni Simon no ha dubtat de definir com a sobiranisme. Segons Simon, en voler refer «el cicle històric que enllaça la Guerra dels Segadors amb la Guerra de Successió», observa que «durant la segona meitat del segle XVII, l'objectiu polític prioritari de les institucions catalanes va ser la recuperació de l'autogovern perdut després del "retorn" de 1652 a la monarquia espanyola».²⁹ Això enllaça amb la meua pròpia interpretació del conflicte de la vicerègia de novembre de 1700 a març de 1701, quan la recepció de la nova dinastia es trobà enfrontada amb el legalisme de la vicerègia, és a dir, amb l'intent català d'imposar el període legal de governació catalana enfront del govern delegat del virrei fins que el nou rei, en aquest cas, a més, nou rei d'una nova dinastia, no hagués jurat les Constitucions. En aquest període de transició conegut com a vicerègia, el nou rei no tenia dret ni de renovar el virrei existent ni de nomenar nou virrei i l'Audiència restava en suspens. Prop de mig any van trigar les institucions a admetre el nomenament del nou virrei de Felip V i encara sota promesa de venir a jurar les Constitucions i convocar Corts.³⁰ Fet prou

José M. Alsina, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 1998, p. 405-406. Sobre aquesta qüestió, Josep Maria GAY, «La gènesi del Decret de Nova Planta. Edició de la consulta original del "Consejo de Castilla", de 13 de juny de 1715», *Revista Jurídica de Catalunya*, 81-1, p. 7-41, i 81-2, p. 261-348 (en concret, p. 7-12). També ho ha fet per al cas valencià Enrique GIMÉNEZ, *Gobernar con una misma ley: Sobre la Nueva Planta borbónica en Valencia*, Alacant, 1999, p. 128.

28. Eduard PUIG BORDERA, *Intervenció reial...*, 2012, p. 100-121. Sobre Pere Lloses, també Antoni SIMON, *Del 1640 al 1705...*, 2011, p. 156-158 i 167.

29. Antoni SIMON, *Del 1640 al 1705...*, 2011, p. 19. Tant Eduard Puig en *Intervenció reial...* com Antoni Simon destaquen el paper polític de la família Saiol. SIMON, *Del 1640 al 1705...*, 2011, en el cap. IV presenta els Saiol com a «actors destacats de la política catalana de la segona meitat del segle XVII».

30. Eva SERRA, «Voluntat de sobirania en un context de canvi dinàstic (el debat de la vicerègia, novembre 1700 - març 1701)», a

important, ja que no hi havien hagut Corts reeixides des de 1599 i el país funcionava, de fet, a través de la jurisprudència.

Però aquestes expressions de sobiranisme, o d'interpretació com a conflictes polítics d'afers que es dirimien en termes jurídics, només poden explicar-se per la vitalitat socioeconòmica i institucional del país. No sols per la continuïtat de les institucions polítiques, que malgrat els controls havien subsistit, sinó també per la seva renovació. La Conferència dels Comuns, estudiada per Eduard Martí, és una nova eina, o millor dit una vella eina renovada. Una manera de fer, fruit de vells procediments d'actuació mancomunada. La Conferència dels Comuns va ser començada a convocar sistemàticament d'ençà de 1697,³¹ en plenes necessitats financeres de defensa, fins al punt que començava a esdevenir una nova institució, tot i que sense reconeixement constitucional. Aquesta nova institució no hagués pogut emergir com a tal si el 1652 la monarquia hagués pogut fer taula rasa del sistema polític català. Les formes de funcionament senatorials i mancomunades formaven part de la història del país. Ara, d'ençà de 1697, segons Eduard Martí, emergeix un procés deliberatiu nou sortit de les conferències dels Comuns, les quals no tenen reconeixement institucional però són el recurs del Consell de Cent, de la Diputació i del braç militar (gremi de cavallers)³² per prendre decisions. La iniciativa era en mans sobretot d'aquest gremi de cavallers, un organisme constituït el 1602 que no requeria insaculació per formar-ne part, presidit per un anomenat protector del braç militar. El seu dinamisme evidencia la importància estratègica del gremi.³³ Aquest braç actua com un lobby de notables des de Barcelona. Núria Sales va ser la primera a fer-nos veure la seva importància quan reproduí les enutjades paraules del marquès de Gironella contra la Conferèn-

cia: «una junta aún más perniciosa y maliciosa».³⁴ Eduard Martí ha pogut observar, sobretot en la darrera dècada del segle XVII, el paper dinamitzador del gremi de cavallers en les conferències dels Comuns, ben connectat aquell amb el Consell de Cent barceloní. El seu paper en el conflicte de la vicerègia de 1701-1702 i en l'afar Jäger³⁵ fou decisiu. En el període de juny de 1697 a l'anul·lació de les conferències de febrer de 1705, anys de «tempesta» i «reiterada conculcació de les Constitucions», segons ens explica Eduard Martí, se celebraren un mínim de vuitanta-tres reunions.³⁶

L'actuació de la Conferència, sense abandonar el juridicisme, ens porta a identificar una institució amb un procediment més polític que no pas jurídic. La Conferència, ben sovint en conflicte amb la Diputació, la qual es dolia de la pèrdua de representativitat,³⁷ fou una mena de govern a l'ombra actiu que explica el canvi d'aliances internacionals del Pacte de Gènova. El canvi d'opció dinàstica és millor tipificar-lo en termes internacionals, perquè em sembla que allò que feren les classes dirigents catalanes el 1705 fou no pas ben bé un canvi dinàstic, sinó un canvi d'aliances internacionals que tenia lògicament conseqüències en termes dinàstics.

3. LES ASPIRACIONS POLÍTIQUES DE LES CORTS DEL PRIMER FELIP V

La Cort General del duc d'Anjou «ofrece fundamento más que suficiente», escriu Arrieta, «para llegar a la conclusión, entre otras posibles, de que, tal como lo formuló fundadamente Lalinde, se refuerza el ordenamiento catalán, sobre todo desde la perspectiva de los medios de control de la legalidad y de garantías jurídicas para los que se encontraban en situaciones de reclamación o recurso jurisdiccional». «A efectos comparativos», segueix dient, «más mérito tendrían las Cortes de 1702 desde la perspectiva del pactismo, puesto que recuperaban este estilo y el correspondiente procedimiento de desarrollo con un brillante resultado, des-

Joaquim ALBAREDA (ed.), *Una relació difícil: Catalunya i l'Espanya moderna*, Barcelona, Base, 2007, p. 109-180; Eva SERRA, «El debat de la vicerègia (1700-1701): baralla judicialista o conflicte polític?», *Revista de Dret Històric Català*, 7 (2007), p. 135-148.

31. Segons Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714): Una institució decisiva en la política catalana*, Vilassar de Mar i Lleida, Fundació Ernest Lluch i Pagès, 2008, «el període 1698-1702 pot ser considerat com el del naixement de la Conferència» i la seva normalització «com un mecanisme vàlid per solucionar conflictes» (p. 95).

32. A l'època és conegut com a braç militar, però la historiografia demostra que no és el braç estamental de la noblesa de les Corts Generals ni és cap estament militar en el sentit que actualment entenem per militar; és un gremi de cavallers o de persones notables, barreja de petita noblesa, ciutadania honrada i sectors urbans benestants, que, pel seu dinamisme en els afers econòmics i en els afers civils, esdevenen un referent de la política catalana i actuen com a grup de pressió dirigent.

33. Eduard MARTÍ, *La classe dirigent catalana: Els membres de la Conferència dels Tres Comuns i del Braç Militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009.

34. Núria SALES, «Institucions polítiques catalanes en vigílies de la seva abolició: una tasca historiogràfica urgent. La reedició de la compilació de Constitucions de 1588-1589, la publicació dels processos de Cort de 1585-1705», *Pedralbes*, 13-1 (1993), p. 275-280, reproduït a *De Tuïr a Catarroja: Estudis sobre institucions catalanes i de la Corona d'Aragó (segles XV-XVII)*, Catarroja, Afers, 2002, p. 197-212 (la citació concreta, en les p. 279 i p. 212, respectivament).

35. Intent d'expulsió pel rei de l'holandès nacionalitzat català Arnold Jäger.

36. Eduard MARTÍ, *La Conferència...*, 2008, p. 107.

37. Potser això explica l'existència del capítol del redreç 58/1702, que disposa que un cop clausurada la Cort General siguin nomenades persones perquè amb els diputats i oïdors tractin «de la precedència que se disputa entre lo protector y bras militar y los assessors y advocat fiscal del general».

pués de un largo siglo de esterilidad y fracaso, mientras que las del Archiduque, aunque se pretendían renovadoras, tomaban las de su oponente como punto de partida y precedente inmediato y, en segundo lugar, porque era también inevitable ofrecer una imagen diferente, incluso opuesta, a la que empezaba a ofrecer Felipe V desde el otro lado de la barrera que, en ese momento de guerra civil con la Península dividida, separaba a ambos. No digamos cuando dicha imagen se definió en junio de 1707, tras la victoria de Almanza.»³⁸

Si, d'una banda, cal acceptar l'encert de celebrar Corts, després de més d'un segle sense vida parlamentària, cal indicar també que aquest actiu no pertany al rei. Sense el conflicte de la vicerègia no hi haguessin hagut Corts. Foren les aspiracions del país les que obligaren el rei, eventual per a Feliu de la Penya, a convocar-les.

L'ambaixada de Josep d'Agulló i Pinós, en fer a Lleida el gest d'assistència al jurament del virrei comte de Palma, en nom de la Diputació i segons la fórmula de la protesta, és prou explícita sobre la necessitat de convocatòria de Cort General. L'ambaixador feia saber al rei que no hi havia hagut convocatòria de Corts des de l'any 1599, tot i que Felip III d'Aragó i IV de Castella «quiso començarlas y las abrió con efecto por el 1626», però «es también cierto que quedaron sin concluirse ni cerrarse, de género que a los daños que ya entonces se padecían no se les pudo prevenir el común y debido remedio. Y no hay duda que en tan crecido número de años se han aumentado y se padecen muchos que necessitan de eficacísimo y prompto reparo, no siendo el menor aver cancelado el tiempo muchas de las antiguas leyes que devieran tal vez observarse por justas. Estan oy en observancia algunas que por la diversa constitución de los tiempos piden una proporcionada mudança y averse engendrado por la misma causa diferentes costumbres, que siendo dañosas las unas no ay eficaz medicina que las enmiende y siendo saludables las otras suele faltarles toda aquella autoridad que tendrían aprobadas o elevadas a la esfera de leyes. A lo qual bien notorio es que no se puede dar la providencia correspondiente en el Principado sinó en el acto de públicas cortes». Així, doncs, se suplicava «se de vigor a las justas antiguas leyes y costumbres, se moderen y corrijan las que se hallaren dignas de alteración, estableciendose de nuevo las que se tuviese por necessarias».³⁹

38. Jon ARRIETA, «Lo que pudo ser y no fue o la dificultad de las comparaciones "austro-borbónicas"», a *Miscelània Ernest Lluch i Martín*, 2006, p. 353.

39. Eva SERRA, «Voluntat de sobirania en un context de canvi dinàstic (el debat de la vicerègia, novembre 1700 - març 1701)», a *Una relació difícil...*, 2007, p. 176-177. Hi havia un sentiment generalitzat de la necessitat de Cort General i de reactualització de lleis.

Les Corts de 1701-1702 com les de 1705-1706 tenen un caràcter de reforçament del model polític català. Aquest caràcter no el dóna ni la dinastia ni el rei en concret, procedeix de les necessitats del país i de la voluntat política dels braços. El coneixement a fons dels processos familiars a Corts ens ha permès veure el paper exercit per les instruccions, especialment vilatanes, amb què arribaven els síndics a la convocatòria quan es reunien les Corts. Les lleis no procedien dels capricis reials. És cert que havien de ser negociades tant entre els estaments o braços a través d'ambaixades i de la tasca dels constitucioners com a través de la negociació amb els tractadors reials. La decretació reial acabava legalitzant la constitució o capítol de cort proposat pels braços. Això explica que al llarg de la història parlamentària alguna llei no prosperés i quedés convertida en acte de cort o guardada en un calaix per a una ocasió més propícia.⁴⁰ Però fossin constitucions o fossin capítols de cort, o fins i tot quedessin les lleis en mers actes de cort o arraconades en un calaix, qui les formulava en tema i redacció eren els braços sobretot a través de les instruccions dels síndics, seguides de l'acord o desacord entre els braços i el treball dels constitucioners o combinadors elegits per a la redacció definitiva de la llei. No és la intenció d'aquest escrit centrar-se en els avatars i contratemps de la legislatura de la Cort General de 1701-1702, sinó només destacar aquelles lleis que comportaven el refermament del model paccionat i valors afegits a aquest model. És evident que la majoria dels capítols poden llegir-se amb ulls de refermament de l'ordenament català, tractin del tema que tractin, però n'hi han uns pocs que mereixen ser destacats.

Vull destacar en primer lloc el capítol 77, que es pot considerar la restauració d'un model polític vulnerat, almenys d'ençà de 1652 i abans i tot. Diu la rúbrica «Que privilegis, exempcions y llibertats de Comuns y particulars, ecclesiàstichs y seculars, estyls y prerrogativas de celebrar Corts en est Principat, sian confirmats y, en quant menester sia, tinguts com si novament fossen concedits» i segueix el capítol: «Volent afavorir a tots los Comuns y particulars del present Principat, perço ab consentiment, lloació y aprobació de la present Cort, lloam, aprobam y confirmam y en quant menester sia de nou concedim tots Privilegis, exempcions y llibertats de Comuns y particulars, ecclesiàstichs y seculars, estils y prerrogativas de celebrar Corts del present Principat, revocant tots actes y abusos en contrari fets, de tal manera que tingan tanta força y valor, com si lo die present fossen concedits y concedidas. Plau a sa Magestat». Encara pot ser considerat un re-

40. Sabem de constitucions perdudes perquè el rei no les va voler decretar ni tan sols amb un *plau* ambigu, com seria el cas de la constitució dels cavalls, per la qual els braços volien contrarestar la pragmàtica reial dels cavalls. També sabem que la legislació sobre delmes acabà essent un acte reial i no una constitució perquè el braç reial no l'aprovà.

forçament d'aquesta disposició el capítol 26, el qual suplica al rei «sia servit voler ordenar y manar que qualsevols usos, costums contra dits usatges, constitucions, capítols y actes de cort, privilegis, usos y costums sian nullos y irritos y en particular desde el any 1599 fins vuy, anul·lant e irritant aquells. Així que no se pugan allegar per exemplar, restant així mateix per lo passat, antes del any 1599 y després [encara que no hagin estat explícitament revocats en Corts] y per lo esdevenidor ditas Constitucions en sa forsa y valor. Plau a sa Magestat», clou el capítol, «y que se observen los usatges, constitucions, capítols, actes de Cort, privilegis, usos y costums que no estan derogats en altres corts».⁴¹

Cal també destacar almenys cinc disposicions més de reforçament: la compilació de 1704 (capítol 82), l'obligatorietat dels diputats i oïdors de defensar les Constitucions i amb elles la població (capítol 20) i els tres capítols de creació del Tribunal de Contrafaccions.

Hom veu la necessitat de reimprimir els tres volums de les Constitucions. «Com sia necessari», diu el capítol 82, «reimprimir los tres volumens de las Constitucions y altres drets del present Principat, compilats en força del capítol 24 de les Corts del sereníssim rey don Felip en la vila de Monçó, any 1585, que ja foren imprimits en la present ciutat en los anys 1588-1589 y, altrament convinga al bé públich que sian donadas a llum las Constitucions que seran fetas y decretadas en la present Cort y que de aquellas se tinga la deguda notícia en las Ciutats, Vilas y Llochs del Present Principat.» El capítol estatueix que els diputats i oïdors facin la nova impressió «de dits tres volumens en un tomo» dins sis mesos amb pena de pèrdua dels salaris durant el temps que s'endarrereixin. La compilació havia d'incloure també les constitucions i capítols de cort de 1599⁴² «baix los propis títols en que recaygan y augmentant o renovant los índices de títols y capítols de cort y los alfabètics». També havia de ser posada al dia la genealogia dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó de la compilació de 1588-1589. El capítol elegia per a la tasca d'augment i renovació de la compila-

ció don Baltasar de Montaner i de Sacosta, abat de Sant Cugat; el doctor en drets Josep de Solà i Guardiola, donzell, i el doctor en drets Salvador Massanés i de Ribera, ciutadà honrat de Barcelona, amb una assignació de 100 lliures a cadascun a càrrec de la Diputació. De l'edició els diputats i oïdors n'havien de donar ben enquadrats un exemplar al rei i un a cadascun dels que havien estat tractadors reials de les Corts: el duc de Medina Sidonia; el comte de Santisteban; el comte de Palma; el senyor Don Antonio de Ubilla y Medina, secretari de despatx universal; el lloctinent i cadascun dels ministres del Consell d'Aragó, i presidents i ministres de l'Audiència i Consell Reial del Principat. Pel que fa a les autoritats pròpiament de la terra, s'havien de repartir exemplars als presidents de cada braç i als capítols «y universitats y vilas que tenen lloch en Corts y han tingut syndich en la present, un volumen a quiscun Comú, a més del que se donarà a llurs syndichs y també un volumen a quiscú dels advocats y actuaris de dits tres estaments y de dits consistorials de la Deputació, assessors, advocat fiscal y escrivà major y no a altres oficials». La resta havia d'anar a la venda en benefici del General. L'edició havia d'anar a l'encant públic i ser adjudicada segons l'oferta més bona de preu. Finalment la constitució disposava l'obligació dels oficials ordinaris reials i dels barons amb administració de justícia d'adquirir la nova compilació «a sos gastos», «pera que sia patent y manifest a tots lo contengut en ell y pugan cerciorarse de las Constitucions y demés drets çots la penas estauhidas en las Constitucions de la Observança».⁴³

No només els oficials reials, com verifiquen moltes lleis d'aquelles corts, estaven sota la mira de les noves lleis; també es recordaven les obligacions dels consistorials generals i locals de la Diputació en matèria de contrafacció. S'havia experimentat —diu el capítol 20— «grans omissions en dits Deputats y Oydors, del que resulta y pot resultar grans danys, axí en comú com en particular al present Principat de Cathalunya»; per aquesta raó demanaven l'ampliació de les constitucions 17 de 1422 i 45 de 1599 en relació amb les obligacions consistorials a despeses de la Generalitat «en defensa dels usatges, Constitucions y lleys de la Pàtria y dins quin termini». El termini era de tres dies després d'haver-ne tingut notícia «y més prest si periculum in mora hi haurà». Els diputats i oïdors que queien en contrafacció si no ho feien hi podien «gastar de diners de la Generalitat lo que serà menester per la defensa de

41. Em baso en el quadern de Corts: *Constitucions, capítols, y actes de Cort, fetas, y atorgats, per la SCR Magestat del Rey Nostre Senyor Don Felip IV d'Aragó, y V de Castilla, Comte de Barcelona, etc en la primera Cort, celebrada als catalans, en la Ciutat de Barcelona, en lo Monastir de Sant Francesch, en los anys 1701 y 1702*, Barcelona, Rafel Figueró, 1702. N'existeix edició facsímil: *Constitucions, capítols i actes de cort: 1701-1702 i 1705-1706*, estudi introductor de Joaquim Albareda, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Parlament de Catalunya, 2006.

42. Aquests, que durant anys havien quedat fora de la compilació d'ús diari, van gaudir d'un índex molt precís per a la seva consulta fet per Jaume COLL, *Reportori alfabètic molt copiós y complit de tot lo contengut y disposat en lo volum de les Constitucions, capítols y Actes de Cort en la primera Cort general celebrada als catalans en Barcelona en lo Monastir de S. Francesc [...] en lo any 1599*, Barcelona, Esteve Liberos, 1625.

43. També podríem destacar el capítol 90, que reclama la publicació de les noves Constitucions en dos o tres mesos, amb l'obligació del protonotari de lliurar còpia del seu procés, que ens fa pensar que no estan disposats a patir un conflicte com el de les Constitucions de 1599, que no varen ser impreses fins al 1603. També, pel capítol 92 se suspenia el curs judiciari de les causes de l'Audiència i Corts ordinàries fins que les noves Constitucions no estiguessin impreses.

aquellas [les Constitucions], encara que la contrafacció y son judici se intente per qualsevol comú o particular del present Principat». Diputats i oïdors tenien, doncs, un mandat imperatiu general independentment dels recursos jurídics locals o particulars que qualsevol comú podia activar.

Finalment resten els capítols estel·lars de creació del Tribunal de Contrafacçons, pels quals les contrafacçons deixaven de pertànyer a l'Audiència Reial i eren transferides a aquest tribunal mixt de sis magistrats, tres de procedents de l'Audiència Reial i tres dels braços, un per braç, on s'establí una presidència que ja no era del lloctinent sinó del vicecanceller, però on no es preveia el vot de qualitat perquè, en cas d'empat, el desempat havia de ser resolt pel jutge sortit a sac i sort d'entre els sis jutges del tribunal.

És evident que, en aquest moment, el manteniment de l'equilibri polític del sistema institucional català depenia també de dos factors: recuperar el dret insaculatori i evitar el clientelisme reial. Felip V no cedí a retornar el dret insaculatori perdut el 1652-1653. Però al mateix temps el capítol 35 de les noves lleis és una demostració de l'esforç dels braços per evitar, en la mesura del possible, qualsevol enquistament d'un clientelisme reial en la vida parlamentària. No és un capítol del tot resolt. Més aviat és una declaració d'intencions de futur: «Que en las primeras Cortes se presente a sa magestat aquest capítol y lo executat en la present Cort pera que sa Magestat ho tinga tot a la vista y puga resoldrer a las horas acerca de no entrevenir ni ésser habilitats pera entrar en Cortes los oficiales reals ab jurisdicció o sens ella y los soldados y oficiales del real exèrcit y otras que gosan sou, pensions o gages de sa magestat»; aquests tampoc no ho podien ser per via de procuradors ni tampoc podien entrar en les reunions anuals del braç militar.

Aquesta breu incursió a unes poques però significatives constitucions de 1702 ens permet veure que d'aquelles Cortes sortia no sols el reforçament econòmic del qual s'ha parlat tant, sinó també i sobretot el reforçament del model pactista per la via de la confirmació i l'ampliació de les lleis, per la via de la reforma del mètode de la contrafacció i per la via del control i reforçament de la Diputació, tot i les mesures d'estalvi a què l'obligava el seu deute.⁴⁴ El redreç de la Diputació de 1702 confirma aquest reforçament de la institució de govern.⁴⁵ El capítol R39 reformava el 36 del

redreç de 1599. Segons l'R36/1599, els oficials reials i del Sant Ofici havien de renunciar a aquesta condició sis mesos abans de qualsevol extracció de bossa. Ara es tractava de millorar la tasca del secretari de la insaculació i posar fi a l'abús de recobrar l'ofici immediatament després de l'extracció. Al costat de l'eliminació de l'agent de Roma, els diputats podien exercir lliurement d'ambaixadors davant del rei (R55/1702), com ho havien obtingut el 1599, però ara amb les mateixes prerrogatives de la ciutat de Barcelona i l'afegit de commutar «la insignia colorada ab las Armas del General que vuy usan per sos puestos en una Venera ab la imatge del gloriós Sant Jordi».⁴⁶ Les obligacions de diputats i oïdors són reiterades en els capítols del redreç. Vull destacar pel seu valor polític el relatiu a la interpretació dels capítols (R24/1702), que recorda que l'afer pertany als diputats i oïdors i als assessors de la casa pel capítol R39 de 1599, però amplia el període de vint-i-quatre hores a quatre dies «després de ser posat lo dubte» i afegeix «que se conega en visita si aquells han extreviat del més litteral sentit dels capítols de cort». Pel capítol 15 del redreç s'observa la necessitat de registrar en un llibre especial, recòndit a l'armari on està el llibre de l'ànima perquè no es perdi, els dubtes sobre la intel·ligència de les constitucions, capítols de cort i contrafacçons, armari on calia dipositar també tots els memorials que fes la Diputació. Tot provenia del fet d'haver-se «experimentat la gran falta ha feta en la present cort, un llibre que segons diferents capítols de las antecedents, dehuen fer aportar los deputats y ohidors per son escrivà major». El capítol permet veure la importància que adquiria l'Arxiu de la Diputació i fa pensar que les penúries del consistori, financeres i per control reial, havien fet forat sobre la institució. És ben curiós el capítol R46, que millora el 59 del redreç de 1599 sobre el procediment a seguir en les suplicacions presentades als diputats i oïdors. El capítol es lamenta de renitència per part del consistori i disposa que s'estengui i «comprenga també totas y qualsevols suplicacions [...] encara que en ellas nos demane ésser comesa a justícia», que es llegissin en consistori si aquest estava reunit i s'incorporessin en un dietari. El capítol ens ha fet pensar en les súpliques pageses de 1687-1689

Sant Francesch de Barcelona, per la SCRM del Rey nostre Senyor Don Phelip IV de Aragó, y V de Castella, per lo Redrés del General, y Casa de la Deputació, en los anys MDCCI y MDCCII, Barcelona, Joan Pau Martí, llibreter del General, 1702.

46. Això podia ser una arma de dos talls destinada a aristocratitzar la Diputació, ja que, en els anys posteriors a la Guerra dels Segadors, la «insignia colorada» els fou eventualment prohibida pel considerable ús que n'havien fet en els temps de les torbacions i les autoritats reials volien la seva substitució per una venera. Finalment, pagant van aconseguir seguir usant la «insignia colorada» (Eva SERRA, «Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió», *Pedralbes*, 17 (1997), p. 191-216 (en concret, p. 204-207); Eva SERRA, «El pas de rosca en el camí de l'austriacisme», a *Del patriotisme al catalanisme...*, 2001, p. 81).

44. Destaquem com a mesures d'estalvi, però també podríem considerar-les de racionalització i per a evitar reimpressions inútils o impressions de decisions sense novetat de contingut, l'R4/1702 sobre reimpressió dels llibres d'ordinacions i tarifes del General i el 8/1702 sobre no imprimir més decisions, l'R25/1702 de reducció de la insaculació a una operació triennal i l'R18/1702 d'eliminació de l'agent a Roma.

45. *Capítols del General del Principat de Catalunya, comptats de Rosselló, y Cerdanya, fets en les Cortes celebrades en lo Monestir de*

i en la necessitat de contrarestar les possibles inhibicions del consistori.

Aquest esforç de reforçament legal i institucional va acompanyat de moltes més mesures de defensa de la societat civil davant de l'exèrcit,⁴⁷ del control de la Inquisició, de mesures destinades a millorar la gestió de la justícia i l'administració, de mesures encaminades a què el rei compleixi amb els tractats de pau i de restitucions de la fiscalitat com els impostos de la nova ampra. Va també acompanyat d'algunes aspiracions imperials que no passen de la reclamació del càrrec de protonotari del Consell d'Aragó per rotació; de llocs en els vells territoris de la Corona d'Aragó i, com a excepció, d'un lloc a Milà; mesures en defensa de la vicerègia, i de control de les declaracions de regalia. Pel que fa a les «ambicions» espanyoles dels catalans, aquests es limiten a demanar el tracte de súbdits de l'Imperi a Lisboa i a les costes peninsulars. Potser també té sentit simbòlic la reclamació i obtenció del càrrec de cronista de Catalunya. Però, a més, dins la nova cobertura legal, sobretot cal destacar la defensa de la necessitat d'ampliar la representació de viles i ciutats en les bosses de la Diputació i d'ampliar la representació del braç popular en les convocatòries de Corts.

Per tant, podríem resumir dient que, des del punt de vista juridicopolític, Catalunya encetava el segle XVIII posant al dia la legislació, reforçant l'aparell institucional i augmentant la representació del braç popular dins les institucions: les Corts i la Diputació.

4. LES ASPIRACIONS POLÍTiques DE LES CORTS DE L'ARXIDUC CARLES III

Jon Arrieta, en voler comparar les Corts del duc d'Anjou amb les de l'arxiduc, per demostrar que les segones no serien més que una reiteració de les primeres que no justificaria el canvi de monarca ni molt menys el capítol de l'exclusió, acaba dient que una de les diferències entre borbònics i austriacistes és que «los borbónicos se conformaban con que no hubiera alteración sustancial en el derecho de la Corona de Aragón» i «los austracistas aspiraban también a esta continuidad pero no renunciaban a que determinados caracteres del orden jurídico-institucional de la Corona de Aragón tuvieran mayor presencia en la ordenación del conjunto de la monarquía».⁴⁸ No és dubtosa la més gran ambició política austriacista, però no és plausible que aquesta fos

l'assalt cortesà a la monarquia. El procés de la guerra i la instal·lació de la cort a Barcelona i els èxits de Vilana Perlas poden fer pensar això, però la legislatura de 1706 no revela cap diferència en aquest sentit, és a dir, en relació amb el poder de la monarquia. No es pot confondre l'ascens sociopolític d'alguns personatges amb el sentiment polític del cos català. Les Corts de 1705-1706 verifiquen efectivament més ambició, però una ambició en altres direccions, fruit sobretot de l'amarga experiència del primer regnat de Felip V.

José María Iñurrítegui observa la coincidència en el temps de l'elaboració de la constitució de l'exclusió de la casa de Borbó de la successió i l'aparició del tercer i darrer volum d'*El emperador político* de Francesc Solanes. Per a Iñurrítegui, Solanes és un jurista amb compromís cívic i *El emperador político*, una obra impregnada de patriotisme, sentiment que per a Solanes és una passió virtuosa que transformava en política les passions negatives. «Pero quizás nada ilustra más limpiamente su compromiso cívico y su activa implicación política en los asuntos de la *respublica* en los tiempos de la guerra civil», escriu Iñurrítegui, «que la *Constitución o ley de exclusión de la real stirpe de los Borbones al Condado de Barcelona* que redacta y firma junto a Miguel Calderó y que se aprueba en la reunión de las Cortes catalanas el 31 de marzo de 1706.» Iñurrítegui segueix la informació de Feliu de la Penya i Francesc de Castellví. «En la recurrente llamada en causa de la *patria* y las *libertades*», segueix dient Iñurrítegui, «que jalonan la argumentación del *Emperador político* y rigen su demarcación de la potestad monárquica se anudan, desde luego, buena parte de los principios y recursos culturales que derivan durante la guerra civil en la consideración del fracaso también *de facto* del gobierno borbónico. Sin medias tintas, el más poderoso predicado constitucional de la obra de Solanes, su más firme proclama, “que el verdadero Rey es aquel que se sujeta el primero a los estatutos y leyes de la patria”, ya condensa con sutil delicadeza la esencia de toda una trabada concepción del vínculo entre la indisponibilidad del ordenamiento y la fidelidad que reconoce en la respetuosa observancia monárquica del orden constitucional “la exclusiva senda por donde camina la obediencia”. Es más, con esos mimbres y sin necesidad de recurrir a ninguna torsión argumental, no es de extrañar que el propio juramento de fidelidad comparezca en la escena del *Emperador político* despojado de cualquier “exención de inviolabilidad” cuando entra en colisión con la salud pública de la patria.» El cert és que darrere d'aquest capítol d'exclusió hi havia per als catalans la idea de Solanes segons la qual el príncep legítim reconeixia els pactes amb els seus súbdits: «la majestad real no exime al monarca del cumplimiento de los contratos que él, o sus antecesores, han celebrado con sus inferiores». És important, això explicaria la ràpida mutació després d'Utrecht de poder situar la

47. Sobre aquest tema, vegeu Eva SERRA, «Unes Corts en plena guerra (1705-1706): la visió civil d'un conflicte militar», comunicació en el VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: *Catalunya, entre la Guerra i la Pau: 1713, 1813*, Barcelona i Cervera, 17-20 de desembre de 2013.

48. Jon ARRIETA, «Lo que pudo ser y no fue o la dificultad de las comparaciones “austro-borbónicas”», a *Miscelània Ernest Lluch i Martín*, 2006, p. 360.

pàtria al lloc on fins aleshores s'havia situat aparentment el rei.⁴⁹

La llei d'exclusió dels Borbó conté tres aspectes importants: que Espanya és una monarquia de dilatats regnes, estats, dominis i senyories; la idea dels pactes federals entesa no pas com a federalisme peninsular, com s'ha volgut fer entendre de vegades, sinó en termes de pactes d'aliances internacionals, i la successió de Carles III en els «comtats de Barcelona, Rosselló, Serdanya, Principat de Catalunya [...]»,⁵⁰ és a dir, que la llei d'exclusió reuneix de nou les vegueries de Rosselló, Conflent i Cerdanya a Catalunya. La segona constitució de 1706 anul·lava la tasca de la Cort de 1701-1702. No és estrany, doncs, que en els debats de 1705-1706 la referència ineludible a les Corts del duc d'Anjou quasi sempre sigui amb els termes de «Junta General de Brassos» o de «Junta General dels tres estaments dels anys mil set-cents y hu y mil set-cents y dos, la qual se anomenave Corts».⁵¹

Quan diem que som davant d'unes Corts no mera repetició de les anteriors i amb més ambició política, si bé en cap cas per fer un assalt cortesà a la monarquia, ens estem referint no només a la precisió més gran que es vol donar a la rèplica de les lleis de 1702, sinó també a la presència de noves lleis les quals són fruit de l'experiència política dels anys del primer regnat de Felip V. En primer lloc cal advertir que el quadern de legislació de 1706 separa constitucions de capítols i actes de cort, cosa que no fa el quadern de 1702. En destaquem les més significatives. La constitució 17 de 1706 és de contingut idèntic a la 77/1702 amb variants de redacció, però és també la confirmació de tots els privilegis i les llibertats amb el dret de celebrar Corts contra qualssevol «abusos en contrari fets». El mateix passa amb el capítol de cort 14 de 1706, que, com el 26 de 1702, disposa l'anul·lació de les actuacions fetes contra usatges i constitucions. En canvi, no hi trobem

cap capítol destinat a una nova compilació. Segons els processos parlamentaris de 1705-1706, la impressió de la compilació de 1704 havia costat 3.000 dobles. Cal atribuir aquest fet no sols a la situació econòmica, sinó també a la necessitat que hi hagué de posar abruptament fi a les Corts. «Les Corts tingueren de tancar-se per menaçar Barcelona les tropes de Felip V, comandes per lo mateix rey», explica Carreras i Bulbena.⁵² Tot i així, hi ha proves que s'ho plantejaven.⁵³

Com el capítol 20 de 1702, el capítol de cort 87 de 1706 reclamava que els diputats, si tenien notícia d'alguna contrafacció, tenien tres dies per «exir al reparo de tals contrafaccions a gastos de la Generalitat».

Els capítols destinats a la creació del nou Tribunal de Contrafaccions van arribar a poder-se aprovar per poc i la comparació dels tres de 1702 amb els tres de 1706 revela que els segons són més blindats, fruit dels obstacles tinguts amb l'aplicació dels primers i la voluntat de donar-li més relleu jeràrquic.⁵⁴ Finalment, també hi és recollida la disposició que cap oficial reial amb jurisdicció o sense, ni oficial de guerra ni cap estipendiari del rei pugui ser habilitat a Corts. A diferència del capítol 35 de 1702, el capítol 18 de 1706 ja és un capítol de cort plenament establert i les prohibicions hi són més clares. La prohibició de no ser «habilitats per concórrer ni entrevenir en las Corts Generals» d'oficials reials, de guerra i d'altres estipendiari del 35/1702 ha passat a ser una prohibició de no «poder entrevenir, ni votar en los braços de las Corts». Com el 1702, tampoc no hi poden ser per mitjà de procuradors ni poden ser a les juntes anuals del braç militar. Tampoc els catalans amb Carles III no recuperaven la totalitat del dret insaculatori, només la insaculació fora de la primera vegada, però el rei es reserva la desinsaculació.

També es pot contemplar el reforçament de la Diputació. La celebració de la Cort General de 1705-1706 a la Casa de la Diputació i no en cap monestir ja n'és un símptoma i els capítols del redreç⁵⁵ confirmen aquest reforçament pel capítol 42, que, com el 15 de 1702, obliga el consistori a portar un llibre per l'es-

49. José María IÑURRITEGUI, «Las virtudes y el jurista: *El emperador político* de Francisco Solanes y el amor a la patria», a J. SOBREQÜÉS, J. AGIRREAZKUENAGA, M. MORALES, M. URQUIJO i M. CISNEROS (coord.), *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, vol. I, Barcelona, Parlament de Catalunya i Museu d'Història de Catalunya, 2005, p. 443-444; José María IÑURRITEGUI, «Las virtudes y el jurista: *El emperador político* de Francisco Solanes y el amor a la patria», *Pedralbes*, 24 (2004), p. 286-287.

50. Segueixo el quadern *Constitucions, capítols, y actes de Cort, fetas, y atorgats, per la SCR Magestat del Rey Nostre Senyor Don Carlos III Rey de Castella, de Aragó, Comte de Barcelona, etc. en la Cort celebrà als catalans, en la Ciutat de Barcelona, en la Casa de la Deputació del General de Catalunya, en lo any de 1706*, Barcelona, Rafel Figueró, 1706. N'existeix edició facsimil: *Constitucions, capítols i actes de cort: 1701-1702 i 1705-1706*, estudi introductori de Joaquim Albareda, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Parlament de Catalunya, 2006.

51. Arxiu de la Corona d'Aragó - Arxiu Reial de Barcelona (ACA-ARB), Generalitat, procés familiar del braç eclesiàstic, Corts 1701-1702, f. 208r i 371v.

52. Joseph Rafel CARRERAS Y BULBENA, *Carlos d'Austria y Elisabeth de Brunswich Wolfenbüttel a Barcelona y Girona*, Barcelona, 1902 (ed. facsimil: Barcelona, Rafael Dalmau, 1993, p. 57).

53. El dissentiment del braç reial de 1706 sobre delmes i lluitacions, reproduït en el quadern de constitucions, diu al final de la protesta: «Y quan de nou seran recopiladas las Constituciones [tot insinuant aspirar a una nova compilació] se continuen ditas protestas y discentiments al peu de dits capítols I, LI, LII, LIII, LXXVII, LXXXVIII, LXXXIX y XC, per ser son propri lloch y que la dita pragmàtica y assert capítol sobre ella fet, en dit cas, no sien estampats en lo volumen de ditas Constituciones».

54. Josep CAPDEFERRO i Eva SERRA, *El Tribunal de Contrafaccions de Catalunya i la seva activitat (1702-1713)*, Barcelona, Parlament de Catalunya i Generalitat de Catalunya, 2015.

55. *Capítols de Cort per lo Redres del General y casa de la Deputació de Catalunya, fetes en las Corts celebradas en dita Casa de la Deputació per la SCR del rey Nostre senyor don Carlos III en lo any 1706*, Barcelona, Rafel Figueró, 1706.

crivà major, «continuant en ell tots los dubtes esdevindran sobre la intelligència de Constitucions, capítols de cort y altres coses dignes de posar en nota»; també les contrafaccions, per tenir-ho tot a punt en cas de convocatòria de Corts. Aquest llibre ha d'estar ben guardat a l'armari del llibre de l'ànima, i així mateix, tots els memorials que faci la Diputació. Temerosos d'una possible pèrdua —el que «se aportava fins lo any 1702 se és perdut»—, es posen moltes mesures per a obrir i tancar l'armari i es reclamen còpies de seguretat, a més de «publicar cridas offerint cent lliuras de premi a qui descobrirà ahont sie» el llibre perdut. També hi ha un capítol, l'R20/1706, destinat a declarar la facultat dels diputats i oïdors junt amb els assessors de la casa, sens valdre's d'altres doctors, en matèria d'interpretació de dubtes dels capítols de cort i es reclama una limitació de temps en la declaració. En qualsevol cas, la qualitat de la declaració quedarà en mans de la visita. El capítol del redreç 34 de 1706 també disposa la renúncia que han de fer els oficials reials i del Sant Ofici abans de l'extracció i intenta evitar qualsevol picaresca posterior. Pel capítol 40 del redreç, també s'amplia el redreç de 1599 en matèria de suplicacions, reforçant l'obligatorietat del consistori d'actuar, encara que la suplicació no demani «ésser comesa a justícia». Finalment, pel capítol del redreç 47, la Diputació accedia a la possibilitat de fer ambaixades amb els mateixos drets que la ciutat de Barcelona. No tenim, però, cap capítol sobre els nous llocs a la bossa de la Diputació i a les Corts. També en aquest cas ens hem de referir a l'acabament abrupte de la Cort de l'arxiduc i a l'observació que el braç popular no havia quedat prou satisfet amb les resolucions de 1702 i el debat quedava obert. Amb tot, es pot veure que el quadern de constitucions de 1706 és signat per força més comuns nous que el de 1702.⁵⁶

Al costat d'aquestes lleis essencials, de consolidació de la via paccionada, les quals coincideixen més o menys amb les de 1702, sempre, però, més blindades, n'hi trobem de noves que s'expliquen com a rèplica a la repressió del primer regnat del duc d'Anjou, que són les que demostren més ambició política, no pas imperial; en aquest segon terreny mostren una actitud similar: desig de càrrecs dins la Corona catalanoaragonesa, amb l'excepció d'un lloc a Milà, i exigència com a súbdits de la monarquia dels drets d'igualtat a Lisboa i a les costes peninsulars.

Les novetats les trobem en el terreny del que actualment definiríem com a drets de ciutadania i són de destacar els diferents capítols de cort sobre la legalització i institucionalització de la Conferència dels Comuns o dret de reunió (cc 18/1706), el dret a la immunitat de la correspondència (cc 22/1706), la defensa del territori de la prepotència dels comissaris reials

(cc 25/1706), la immunitat política (cc 26/1706), detencions i citacions sota legalitat i garanties (cc 1/1706, cc 46/1706), dret d'ambaixada més institucionalitzat (cc 60/1706), dret de lliure deliberació i vot (cc 64/1706), límits al *iure belli* (cc 7/1706), normes de garantia en les citacions *ad fines banni* (cc 51/1706) i dret dels pobles a convocar consell general per campana o trompeta (cc 60/1706).⁵⁷

Totes aquestes disposicions mereixen un breu comentari. Per la constitució 18 s'eliminava la prohibició de reunió de la Conferència dels Tres Comuns, la qual havia estat criminalitzada per un decret de 9 de febrer de 1705. L'amenaça d'anul·lació de les conferències existia des d'abril de 1701, quan el Consell d'Aragó en reclamava informació. El virrei, al maig, informava sobre «la junta y conferencias que esos comunes de la Ciudad, Diputación y Braço Militar suelen tener por medio de personas que nombra cada común». El decret està directament relacionat amb tres afers: la negativa dels comuns a registrar la modificació que reclamava Felip V del testament de Carles II, per la qual el duc d'Orleans passava al davant de l'arxiduc en la línia de successió; l'inici de les hostilitats amb la Gran Aliança de la Haia, i els efectes del primer intent de desembarcament de Carles III a Barcelona. El protagonisme polític de la Conferència en aquest context i la seva reiterada actuació en defensa de la legalitat en comportaren la prohibició. La Conferència s'havia manifestat en favor de la vicerègia, contra el decret d'expulsió de Jäger, en defensa de la jurisdicció de la ciutat de Barcelona en les càtedres de filosofia enfront dels jesuïtes, en defensa de la inviolabilitat de la correspondència i contra els empresonaments discrecionals dels virreis. El rei decidia fer-la emmudir, tot fent ús d'una constitució de 1585 que prohibia les reunions intergremials per evitar possibles sedicions: «No tienen derecho, ni privilegio alguno dichos comunes para hacer dichas conferencias antes bien estar reprobadas y prohibidas con graves penas semejantes juntas de comunes, assi por disposición del derecho común como por las particulares de essa Provincia».⁵⁸ La constitució 18 de 1706 esmenava aquesta prohibició i en fer-ho institucionalitzava la Conferència i el dret de reunió dels Tres Comuns: «Que lo disposat en la constitució 9 y final tit. De diversos y extraordinaris crims ni altres no compren ni may ha comprès las conferencias se han tingut y tindran entre los comunes de la Deputació, Ciutat de Barcelona y Bras Militar». La constitució acabava amb un «Estatuhim y ordenam ab la matexa lloació y aprobació que dits tres o dos Comuns pugan tenirlas

57. Sobre aquestes qüestions, cal destacar l'obra de Víctor FERRO, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987, cap. 7, p. 289-427, i l'estudi-assaig d'Hèctor López Bofill, *Constitucionalisme a Catalunya: Prejudi de modernitat*, Barcelona, Trià, 2009, p. 72-86.

58. Eduard MARTÍ, *La Conferència...*, 2008, p. 127.

56. El 1702 signen el quadern legislatiu vint-i-vuit comuns municipals i el 1706 el signen trenta-nou.

[les conferències] liberament sempre que los aparaxerà fent cada un de dits tres Comuns un cos de per si, amb igual número de personas per cada un de aquells», «per discòrrer y aconsellar». La constitució, doncs, també resolva el permanent conflicte amb la Diputació, que sempre volia més representació que els altres comuns.

Aquesta constitució quedava reforçada per la constitució 64, que garantia la llibertat d'expressió i vot: «Que nos puga inquirir contra las personas que entrenen en los consistoris, consells y congressos dels comuns del present Principat per rahó de fets, vots, negocijs y dependèncias tractades y resolte en ells, ni compellir a testificar lo que s tracta en aquells, cancel·lant y anul·lant tots los processos sobre la subjecte matèria fins assí actuats. Y que las tals personas no pugan revelar lo que se haurà tractat en dits Congressos». Es defensava, doncs, el dret de «votar y dir liberament» i que «en avant no se experimenten semblants extorcions contra tot dret y benefici de la pública utilitat». Era una defensa sense paliatius de l'activitat i l'actuació de la Conferència dels Comuns fent un cos i del conjunt dels comuns generals i locals.

Aquesta llibertat de deliberació i vot, en termes locals, es correspon amb el reconeixement que fa el capítol de cort 60 del dret dels pobles a la convocatòria de consell general per campana o trompeta precedint el dret consuetudinari que hi hagués de sempre.

La constitució 22 impedia la violació de la correspondència: «Que lo lloctinent general y oficials reals no pugan desclourer, ni llegir las cartas que aniran y vindran per las estafetas o correus ordinaris y que los ports de ellas que vindran per la Península de Espanya se degan pagar ab moneda de ardots o belló». Es tractava de «reprimir la facilitat ab que alguns oficials reals obrian y llegian las cartas que anaven y venian per la estafeta o correu ordinari ab lo pretext de ser axí convenient al real servey y semblantment la cobdicia dels estafeters o correus majors». Els diputats quedaven obligats «a exir a la defensa en pena de una terça de son salari». Aquesta llei era, segurament, una rèplica a la inspecció feta el 17 de juny de 1703 pels jutges de la Reial Audiència de les cartes personals dels comuns.⁵⁹

La població era defensada de les infules dels comissaris prohibint a aquests portar la vara d'autoritat: «Que los comissaris no pugan aportar vara o bastó llarch», «Revocant la constitució 9 tit. De offici de algutzirs, estatuhim y ordenam ab lloació y aprobació de la present cort que los comissaris nostres y de nostres successors no pugan portar vara o bastó llarch en lo present Principat de Catalunya ni en sos Comtats, per ser prohibida per Constitucions la multiplicació de oficials bastoners en Catalunya».

S'establia una mena d'immunitat política sobre consellers i jurats en casos de deutes civils per protegir

el funcionament de la vida municipal: «Que los consellers, pahers, jurats, cònsols y procuradors de las universitats durant lo any de son offici no pugan ésser capturats, detinguts ni arrestats per deutes civils», «per redundar en perjudici de las universitats lo faltar los sobredits a sos officis».

La legalitat i les garanties en les detencions i citacions eren defensades pel capítol de cort 1, pel qual el lloctinent i altres oficials reials no podien fer citacions als habitants de Catalunya i fer-los anar a Barcelona o altres llocs «sense legítima causa y concurrent esta, los degan despedir dins 15 dies». Es tractava de defensar la població de detencions «sens rahó y sens cognició de causa, en gran dany de sas haziendas, salut y honor». Pel capítol de cort 46 no es podia capturar delinqüents per causes usuràries i d'agabellament, «sense precehir provisió de captura», ni el tresorer podia fer composicions sense prèvia resolució del Reial Consell, amb la qual cosa es pretenien evitar els abusos dels oficials reials fora de la legalitat. Pel capítol 7 es prohibia severament l'aplicació del *iure belli* sobre la població civil i pel 51 es posaven límits rigorosos a l'aplicació de la citació *ad fines banni*, només admesa en casos molt greus i precedint, evidentment, la provisió de captura.

La constitució 60 prohibia als lloctinents o altres oficials reials que impedissin les ambaixades i representacions al rei que volguessin fer els diputats, la ciutat de Barcelona, el braç militar i els síndics de ciutats i viles reials, o que fossin interceptades tant d'anada com de tornada. També els magistrats de la Reial Audiència i el Consell Reial quedaven constitucionalment autoritzats a enviar consultes al rei. «Essent», deia la constitució, «una de las nostras majors soberanias donar gratos ohidos a las hùmils representacions y deprecacions de nostres subdits y vassalls pera son major consuelo, bon regimen dels pobles y tranquil·tat de nostres regnes admetent-las, tant per medi de embaxadors, enviats y syndichs com altrament.» Amb aquesta disposició es posava fi als obstacles interposats sovint i durant anys en les relacions entre la cort i la terra, interessades les autoritats reials que tot passés per l'autoritat del lloctinent. Era, de fet, la confirmació de les vies extrajudicials o polítiques i no merament judicials en la dinàmica de la societat. Eduard Martí posa en relleu el paper d'aquesta dinàmica. En els primers set mesos del regnat del duc d'Anjou, la Conferència arribà a redactar sis representacions de protesta per al rei.⁶⁰

Aquest escenari no és el del cas valencià o mallorquí, i, amb tot, també el regne de València i el de Mallorca disposaven d'un ordenament jurídic i d'unes eines polítiques que tendien a defensar el territori dels imperatius imperials de la monarquia.

Els regnes de València i Mallorca no havien arribat tan lluny com Catalunya. Tal com ens explica Lluís

59. Eduard MARTÍ, *La Conferència...*, 2008, p. 110.

60. Eduard MARTÍ, *La Conferència...*, 2008, p. 111.

Guia, la monarquia al País Valencià, des de l'expulsió morisca, havia començat a intentar inserir el regne en l'estratègia militar dels Habsburg: desarmament dels moriscos (1563); milícia del batalló (1597); servei quantios el 1626 per a unes empreses que no interessaven als valencians; pressions per a donatius voluntaris fora de Corts des de 1634, amb algun èxit eventual com el 1636, i la introducció d'un contingent de reclutament el 1637. Amb tot, sempre amb resistència. No hi hagué plena claudicació estamental fins al 1642, sota els efectes de la propaganda negativa de la Guerra dels Segadors. Els estaments per primera vegada van declarar formalment serveis fora de Corts el 1642, els quals foren continuats el 1644 i el 1645. Les urgències militars induïren el rei a convocar Corts als valencians el 1645 per tal d'assegurar millor la col·laboració del regne en els moments més crítics de la monarquia. La influència de la cort de Madrid sobre els valencians perjudicava greument llur sentit patriòtic i col·laborava a la identificació de les llibertats del regne amb els privilegis estamentals. Segons Guia,⁶¹ el 1645 el País Valencià patia debilitat estructural i estava mancat de cohesió política. Guia esmenta com a símptoma de debilitat i submissió el fet que la resposta al discurs de la corona de 1645 de l'arquebisbe de València, fra Isidre Aliaga, fos feta en castellà, quan el 1626, amb el mateix rei i el mateix arquebisbe, havia estat feta en català. Durant les Corts de 1645, a tota hora jugaren les pressions reials per a una ràpida clausura. El monarca només estava interessat pel servei, la qual cosa distorsionà la tasca legislativa. El rei no acceptà cap proposició fins que no s'hagué acordat el servei, i un cop acordat aquest, ja només pensà a marxar. Així, les Corts eren clausurades deixant pendent la decretació reial de la legislació, fet que obligà a la prolongació de la Junta de Matèries fora de Corts per garantir la decretació, la qual no arribaria fins al 6 de juny de 1646 i, encara, no a gust del regne i després de tensions polítiques entre la Junta de Matèries i el Consell d'Aragó. El fet més decisiu, d'aquelles darreres Corts valencianes, fou la creació de la Junta de Contrafurs, la qual institucionalitzava les ambaixades de contrafurs establertes des de 1564 i 1585, i, amb ella, el regne de València compensava la debilitat de la Diputació en matèria de contrafaccions. Però també s'institucionalitzava una altra Junta, aquesta molt perillosa per al pactisme: la Junta de Servei, amb la implicació de totes les ciutats i viles reials, la qual esdevenia un organisme permanent que institucionalitzava les lleves i els donatius voluntaris fora de Corts, fins aleshores eventuais i sota l'única responsabilitat de la ciutat de València. Aquesta segona Junta col·laborà, d'una banda, al desmantellament de les funcions de les Corts i, de l'altra, a neutralitzar la Junta de

Contrafurs, perquè la monarquia ja tenia garantida la contribució valenciana. Des de 1650 l'aspiració de noves Corts es feia present al regne de València a remolc d'un des de decretacions mediatitzades i dels continuats contrafurs d'Oropesa i Urbina. Hi hagueren reclamacions de Corts el 1656 i el 1677, i novament el 1701. Aquesta vegada, uns apuntaments estudiats per Carme Pérez Aparicio⁶² revelen l'existència d'una estructura institucional i unes lleis pròpies, malgrat el complex i dolorós trajecte polític dels valencians. Tot i les tendències autoritàries de la monarquia i les debilitats de l'oligarquia local, hi havia la voluntat d'una proposta de revitalització de la sobirania del regne, que un destí diferent de la guerra hagués fet possible.

El Gran i General Consell de Mallorca, l'assemblea o congrés representatiu del regne, originàriament vinculat al organisme parlamentari català, actuava de ple segons els principis polítics del model cultural català, tenia vocació pactista i era una eina de govern amb atribucions deliberatives, arbitrava les fonts d'ingressos i les despeses públiques i tenia capacitat organitzativa i administrativa pública. Des de 1563 havia expressat el desig de tornar a participar en la vida parlamentària catalana o instaurar un parlament propi a l'estil de Sardenya o Sicília, desig que es torna a fer present el 1697⁶³ i que no dubtem que formà part dels interessos de la Mallorca austriacista. Catalunya, després d'Utrecht, no per casualitat, vinculava el regne de Mallorca al seu propi destí, com ens demostra la petició en audiència de Felip Ferran i Sacirera al nou rei Jordi I de Hannover quan aquest passà per la Haia camí de Londres a prendre possessió de la corona britànica. Jordi I prometia no deixar Catalunya i Mallorca a la intempèrie.⁶⁴

Aquest model polític que evolucionava, clarament en el cas català, cap a un procés democratitzador⁶⁵ es basava en la dinàmica socioeconòmica del país i en les eines polítiques de què disposava. Les institucions, tot i el caràcter insaculatori del sistema electoral, gaudien

62. Carmen PÉREZ APARICIO, «El proceso de consolidación de la monarquía autoritaria y la reacción foral valenciana. La *Junta de contrafurs*», a *Mayans y la Ilustración: Simposio Internacional en el bicentenario de la muerte de Gregorio Mayans*, vol. I, València, Ajuntament d'Oliva, 1981, p. 131-151.

63. Romà PIÑA HOMS, *El Gran i General Consell: Asamblea del reino de Mallorca*, Palma, Diputació Provincial de Balears, 1977; Romà PIÑA HOMS, *La participació dels mallorquins en les corts catalanes*, Palma, Obra Cultural Balear, 1978, p. 32-34.

64. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. IV, *Años 1714-1724*, edició a cura de Josep M. Mundet i José M. Alsina, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 2002, p. 141; Agustí ALCOBERRO, *Lexili austriacista, 1713-1747*, vol. II, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, p. 95-96.

65. Recordem la conferència de Núria Sales a l'Ajuntament de Barcelona (10 de setembre de 1991): «Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes», a *La commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1994, p. 96-104. N'existeix reproducció també a Núria SALES, *De Tuïr a Catarroja...*, 2002, p. 213-229.

61. Lluís GUIA MARÍN, *Cortes del reinado de Felipe IV*, vol. II, *Cortes valencianas de 1645*, Universitat de València, 1984.

d'una notable fluïdesa social i, a més, les conferències dels Comuns funcionaven en bona part fora del sistema insaculatori per tal com el braç militar, el comú més dinàmic, escapava a la insaculació.

Per tenir una idea de qui hi havia darrere de les lleis més enllà del rei i els braços baronials, cal, per exemple, veure qui signa els quaderns legislatius de les Corts del duc d'Anjou i de les Corts de l'arxiduc. La legislació de la Cort General de 1701-1702 està signada pel que fa al braç reial per vint-i-vuit comuns,⁶⁶ dels quals Cardedeu i Agramunt poden ser considerats nous. La legislació de la Cort General de 1706 amplifica aquesta representació: hi trobem signant quaranta comuns.⁶⁷ Cal comparar, doncs, la diferència entre una legislació en la qual han col·laborat, a més del braç eclesiàstic i el militar, vint-i-vuit o quaranta comuns i una legislació per reial decret. La desaparició de la Diputació suposava excloure més de cinc-cents aspirants a esdevenir diputats o oïdors, més enllà de la possibilitat d'esdevenir oficials municipals o oficials menors de la mateixa Diputació. A tot això cal afegir que la manca de vida parlamentària des de 1599 no havia permès ampliar la representació vilatana en les bosses de la Diputació. La Cort inacabada de 1626 havia deixat pendent l'ampliació de llocs en les bosses de la Diputació per millorar la representació de viles que es consideraven poc representades o que no hi eren i hi volien ser, si més no els comuns d'Agramunt, Balaguer, Besalú, Caldes de Montbui, Camprodon, Cervera, Figueres, Granollers, Manresa, Mataró, Pals, Perpinyà, els Prats del Rei, Puigcerdà, Sarrià, Talarn, Tàrraga, Vic, Vilafranca de Conflent i Vilafranca del Penedès. Aquesta aspiració s'havia reproduït en les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706. El 1702 hi tenien algun lloc 17 comuns que sumaven entre llocs de diputats i d'oïdors 217 llocs (89 de diputats i 128 d'oïdors); el 1705-1706 hi ha 16 comuns més i entre millores i més presència de comuns les bosses de la Diputació entre diputats i oïdors sumen 269 llocs (100 de diputats i 169 d'oïdors).⁶⁸ És clar que la part del lleó se l'enduu Barcelona, amb 38 llocs de diputats i 55 d'oïdors tant el 1702 com el 1706, però entre rotacions i ampliacions s'imposaven nous equilibris. Aquest personal amb possibilitats més o menys reals o remotes de sortir vigilava el compliment de les lleis i tenia a les seves mans l'erari públic.

66. Segons l'ordre següent: Barcelona, Lleida, Girona, Tortosa, Vic, Cervera, Manresa, Balaguer, Vilafranca del Penedès, Puigcerdà, Tàrraga, Berga, Granollers, Mataró, Camprodon, Besalú, els Prats del Rei, Vilanova de Cubelles, Pals, Torroella de Montgrí, l'Arboç, Caldes de Montbui, Figueres, Talarn, Cruïlles, Santpedor, Cardedeu i Agramunt.

67. Vint-i-set dels de 1702 (no hi consta Cardedeu) i dotze més, per l'ordre següent: Moià, Sabadell, Vall de Ribes, Verges, Castellterçol, Sant Feliu de Pallerols, Sant Feliu de Guíxols, Cubelles, Cambrils, Montblanc, Montbrió i Vicària de Ripoll. Segons el procés familiar, encara s'hi podria afegir la Vall d'Hostoles.

68. Tinc en previsió una anàlisi més precisa.

5. ELS DECRETS DE NOVA PLANTA⁶⁹

No és la meua intenció entrar en un terreny que té els seus propis historiadors que hi han treballat de valent: penso en Josep Maria Gay Escoda, en Sebastià Solé, en Josep M. Torras, entre d'altres. Però sí que m'interessa no pas explicar el nou model polític, sinó situar-ne les substancials diferències en representació, participació i presa de decisió.

L'article 9 del decret d'evacuació d'Utrecht entre Anglaterra i l'Imperi del 14 de març de 1713 preveu encara la pressió britànica en defensa de les Constitucions i llibertats catalanes. Tot fou en va.

El canvi de tracte, la liquidació de símbols, l'abolició de les institucions i de les lleis pròpies i la militarització i jerarquització política foren practicats d'un dia per l'altre en extrems mai no coneguts per aquella societat de tendències horitzontals, de funcionament mancomunat i de preses de decisió deliberatives i mai imperatives.

El 14 de setembre de 1714, és a dir, amb Barcelona ja ocupada, la ciutat, la Diputació i el braç militar, és a dir, els Tres Comuns, van adreçar uns emissaris al duc de Berwick, per demanar-li permís per enviar una delegació a Madrid. Berwick responia negativament tot dient que en el curs dels propers tres dies donaria «la forma de lo que debía observarse en Barcelona». «Esta respuesta», escriu Castellví, «hizo comprender una mutación general en el gobierno.»⁷⁰ Mutació que ja havia començat al País Valencià el 1707. En el territori català caigut en el curs de la guerra en mans de l'exèrcit de les Dues Corones, els fets no eren esperançadors. Si més no les quinzades i l'aplicació del delme de forca estudiat per Josep M. Torras eren un negre horitzó.⁷¹ Caiguda Barcelona, la gent de la ciutat va intentar tornar a la normalitat, com una forma de resistència més. Les botigues obrien. En aquelles afectades per la mort del mestre de l'obrador compareixien les vídues i els fills «con las divisas del luto». Es volia evitar caure en provocacions: «desviaban el discurso para no entrar en disputas sobre las pasadas operaciones».⁷² «Los naturales de la ciudad eran conocidos por la palidez de sus semblantes y en algunas puertas les quitaban las espadas y los soldados lo ejecutaban en las mismas calles de la ciudad. Los ciudadanos todo lo sufrían sin hacer resistencia.»⁷³ Cas-

69. *Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña establecida por su magestad, con decreto de diez y seis de enero de mil setecientos y diez y seis*, Barcelona, Joseph Teixidó, [1716]. Pel que fa a les noves plantes dels regnes d'Aragó i València: *Novísima Recopilación de las leyes de España, Libro III, título III, De los fueros provinciales, Ley I y Ley II*, Madrid, s. n., 1805-1807.

70. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, IV, p. 311.

71. Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2005, p. 76-109.

72. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, IV, p. 311.

73. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, IV, p. 312.

tellví, amb tot, s'apressa a indicar que Berwick va voler mantenir a ratlla l'exèrcit ocupant. El dia 15 els consellers, per ordre del duc, lliuraven les quaranta-dues banderes dels gremis de la Coronela i la simbòlica i combativa bandera de santa Eulàlia, i el mateix feren els diputats amb la de sant Jordi, representació de Catalunya. La ciutat coneixia amb tristesa tota aquesta humiliació. «El duque remitió luego a Madrid las banderas y fueron colocadas en el templo de la Virgen de Atocha, y poco después no se vieron más.»⁷⁴ Castellví explica minuciosament el procés de desarmament i desguarniment de la Coronela, el material de la qual fou transportat a París. Els Tres Comuns havien estat convocats el dia 15 a les vuit del matí a les respectives seus. Don Salvador Prats y Matas, secretari del duc, llegí als consellers un decret «en el que les exoneraba de sus empleos, mandándoles dejasen los ropones consulares de representación de sus encargos, nombrados *gramallas*, sellaronsse las puertas de los archivos, escribanías y las arcas de los depósitos, nombrados *banc* y *taula*. Luego después, pasó a la casa de la Diputación del Principado el intendente general, don José Patiño, don Francisco Junyent y Bergós, y el secretario don Salvador Prats y Matas publicó otro decreto del mismo tenor. Sellaron todos los archivos, quitaron a los diputados las veneras de oro que traían al pecho, insignia de su empleo. El diputado eclesiástico quiso hablar sobre la ejecución de este acto y lo preeminente de sus empleos. Le interrumpió don Francisco Junyent y le dijo “donde no hay con que resistir, no hay que replicar”.⁷⁵ Pasaron desde allí al apartamento del Brazo militar y ejecutaron la misma ceremonia. Levantó autos don Salvador Prats y Matas. Estos actos se ejecutaron de orden del duque como general y plenipotenciario de las Dos Coronas. Inmediata a esta derogación, por otro decreto, se extinguió la antigua forma de gobierno y el duque estableció una junta, con nombre de Real Junta Superior de Gobierno, para juzgar en ella en último recurso de todas las causas civiles y criminales de la Cataluña y sobre todos los negocios concernientes a las jurisdicciones de la Ciudad, y generalmente en todo lo político y económico del Principado».⁷⁶ També decretava el nomenament del coronel don Josep Viladomar, natural de Berga, com a administrador de la justícia ordinària, i de quatre jutges i disset persones en substitució dels consellers i del Consell de Cent «abolido y extinto». Aquests administradors de la ciutat quedaren desprovists dels drets o les contribucions municipals, i esdevingueren simples executors de les ordres del capità general i de l'intendent. El procediment afectà el conjunt territorial català,

74. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, IV, p. 312.

75. La frase recorda el «con su magestad no se regateava» en plenes Corts de 1702, abans, doncs, de la guerra i la derrota militar (Jaume BARTROLÍ, «La cort de 1701-1702: un camí truncat», *Recerques* (Barcelona), 9 (1979), p. 60).

76. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, IV, p. 313.

on també desapareixia «toda la antigua forma de gobierno».⁷⁷

Els Tres Comuns i els comuns locals, els quals entre la darrera dècada del segle XVII i les Corts Generals del segle XVIII havien aconseguit una poderosa potencialitat política amb un augment de la representació vilatana en les Corts i en la Diputació, eren liquidats de soca-rel. La seva liquidació era l'abolició d'un sistema electoral de representació ampli i plural on conflüïen des de la noblesa, els comerciants i les professions liberals fins a la menestralia i, en els casos dels llocs petits assistents a Corts, no podem descartar la presència de síndics pagesos, i en algunes poblacions grans també, poc o molt, els pagesos participaven en les estructures municipals.⁷⁸ D'aquestes estructures institucionals es derivaven decisions polítiques segons les necessitats socioeconòmiques. Hi havia una fluïdesa de relacions entre institucions i plebeus per mitjà, per exemple, de les suplicacions a la Diputació, la qual estava obligada a acusar-ne recepció. Tot aquest sistema de funcionament, des del parlamentari fins al senatorial municipal, amb drets que ara en diríem de ciutadania de tota mena, com el dret de súplica, o el dret de gents davant l'exèrcit o el dret de detenció o justícia amb coneixement de causa, se'n va anar en orris. A partir d'aleshores, les decisions polítiques passaren de les mans civils catalanes a les mans militars espanyoles. No es tractava només de la militarització d'un territori: es tractava també de la mediatització militar i jeràrquica del funcionament civil d'una societat amb dos objectius, la submissió politicocultural i l'espoli fiscal al servei de l'exèrcit. Es tractava de posar els seus recursos, via espoli militar, al servei de la construcció d'una monarquia unificada i aristocràtica.

Comparar l'abans i el després de 1714 és comparar una societat amb unes institucions civils pròpies que controlen els seus recursos amb una societat controlada per un capità general i una intendència militar, a més a més aliens al territori. És cert que en el curs dels segles moderns la figura bicèfala de la lloctinència, lloctinent i capità general en una sola persona, havia maldat per l'exercici en termes de capità general sobreposant-se a la condició de lloctinent, és a dir, que la condició de lloctinent havia estat repetidament constreta per la de capità general, i això havia prosperat a la segona meitat del segle XVII, però l'estructura institucional catalana havia evitat la consolidació de la capitania. La Diputació, al mateix temps, havia lluitat durant els segles moderns contra la presumpció governativa de l'Audiència. És més, l'Audiència, amb la legislació de 1702 i de 1706, havia quedat, amb la creació del Tribunal de Contrafacions, circumscrita a una instància judicial civil i la seva funció en aquest terreny seguí

77. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, IV, p. 313.

78. Víctor FERRO, *El dret públic català...*, 1987, p. 197.

essent de tribunal superior. Mentre que en matèria de contrafaccions no es preveia cap possibilitat d'apel·lació de les sentències del Tribunal de Contrafaccions: en qualsevol cas, l'única diguem-ne apel·lació hauria passat pels greuges parlamentaris. Tot això canviava del tot. La Diputació desapareixia; el joc existent fins ara entre Diputació, lloctinent, Audiència i, si voleu, Consell d'Aragó quedava liquidat i substituït pel joc capitania general - Audiència del *real acuerdo*, i, a més, l'erari de la Diputació, en mans de la intendència. El Tribunal de Contrafaccions desapareixia, l'Audiència deixava de ser darrera instància i es podia apel·lar fora de les fronteres catalanes. Les vegueries civils i fiscals de l'administració de la Diputació eren substituïdes per la divisió administrativomilitar del corregiment (1720). No es tractava d'un mer canvi de divisió territorial: responia a canvis de concepció en la gestió del territori destinats a implementar les tasques de recaptació fiscal, tant pel que fa a la continuació de les contribucions existents fins aleshores, que no van pas desaparèixer sinó que van continuar, tot obviant el deute públic de la Generalitat desapareguda, com pel que fa al nou cadastre (equivalent al País Valencià). La idea d'un impost sobre les rendes segons la qualitat i el volum no era nova. Els impostos directes havien nascut arran dels donatius a Corts a la monarquia; el seu pes a Catalunya havia obligat al segle XVI a substituir els fogatges pel deute públic (censals), però durant la segona meitat del segle XVII s'havia obert pas el donatiu «voluntari» fora de Corts pactat amb la Diputació. El donatiu de les Corts del duc d'Anjou i de l'arxiduc fou un assaig de cadastre abans del cadastre que va portar a un ampli debat parlamentari, especialment dut a terme pel braç de les ciutats i viles, entorn de la qualitat i la igualtat fiscals.⁷⁹ El debat va quedar a mitges, però, dit això, cal també dir que el debat entorn d'aquells donatius es considerava, d'una banda, una pressió fiscal no permanent i, de l'altra, quedaven oberts llurs criteris socials. La pressió militar feia insuficients els ingressos derivats dels impostos indirectes, tot i que aquests es mantenien i renovaven. Calia, doncs, accedir als impostos directes sobre la riquesa. La gravetat del cadastre borbònic és que es tracta d'una quota de distribució socioterritorial poc transparent, aprovat per decret reial sense debat parlamentari amb destí militar i de caràcter punitiu.

La societat catalana, sense capacitat política plena, quedava condemnada a contrarestar el poder militar borbònic amb les armes del dret civil i a buscar recursos polítics de manera encoberta. Mancada d'eines polítiques adequades per a una societat complexa i en procés

de creixement i canvi, la societat civil buscà en els gremis, que no van ser dissolts, un instrument succedani, que esdevingué un coixí o eina de mediació entre el conflicte social i el poder militar. La neutralització de la política per la força militar va condicionar tota l'existència catalana. No és estrany, doncs, que amb els Borbó, amb més causa que mai, fossin controlades les reunions de gremis i comuns: «Los Regidores no podrán juntarse sin asistencia del Corregidor ó Bayles», diu el capítol 48 del Decret de Nova Planta, «y los gremios de artesanos ó mercaderes, y qualesquiera otros deberán, para juntarse, avisar al Corregidor ó Bayles, para que asista ó envíe Ministro suyo á la Junta, á fin de que se eviten disensiones, y todo se trate con la quietud que es justo».

La Nova Planta dels regnes d'Aragó i València (Decret de 29 de juny de 1707) posa l'accent en dos factors: «el dominio absoluto de los referidos Reynos de Aragón y de Valencia» per successió legítima, però a la qual «se añade ahora el derecho de la conquista que de ellos han hecho últimamente mis armas con el motivo de su rebelión», i el segon factor, «considerando, también, que uno de los principales atributos de la Soberania es la imposición y derogación de leyes». Convençut d'aquest factor de sobirania, el rei jutja que, per la varietat dels temps i els canvis de costums, «podria yo alterar, aun sin los graves y fundados motivos y circunstancias que hoy concurren para ello, en lo tocante a los de Aragón y Valencia». A la rebel·lió esclafada com a excusa, hi afegeix, doncs, la idea d'una sobirania reial sense límits. Per rebel·lió dels súbdits, però també per indiscutible sobirania reial, el rei va reputar «por conveniente (así por esto como por mi deseo de reducir todos mis Reynos de España a la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y Tribunales, gobernandose igualmente todos por las leyes de Castilla tan loables y plausibles en todo el Universo) abolir, derogar enteramente como, desde luego, doy por abolidos y derogados, todos los referidos fueros, privilegios, práctica y costumbre hasta aquí observadas en los referidos Reynos de Aragón y Valencia, siendo mi voluntad que estos se reduzcan a las leyes de Castilla [...] sin diferencia alguna en nada». El mateix dia, amb un altre decret, s'intentava delimitar el càstig: «en ningun caso puede haberse entendido con razón fuese mi Real ánimo notar, ni castigar, como delinquentes a los que conozco por leales», però quedava clar que una cosa era la remissió particular i l'altra els càstigs generals sobre aquells regnes, «no entendiendose esto en quanto al modo de gobierno, leyes y fueros de dichos Reynos, asi porque los que gozaban y la diferencia de gobierno fue en gran parte ocasión de turbaciones pasadas, como porque en el modo de gobernarse los Reynos y pueblos no debe haber diferencia de leyes y estilos, que han de ser comunes a todos para conservación de la paz y humana sociedad y porque mi Real intención es que todo el continente de España se gobierne por unas mismas

79. Introducció d'Eva Serra a l'edició de *Cort General de Barcelona (1705-1706). Procés familiar del braç eclesiàstic*, Barcelona, Parlament de Catalunya i Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2014, «Textos Jurídics Catalans», 30, «Lleis i Costums», II/12, p. XIII-LVII.

leyes». En teoria es parlava d'igualtat i reciprocitat entre els súbdits en el govern de la monarquia, cosa que era una mera retòrica. Ara i aquí, el que ens interessa remarcar és que en el pensament reial hi ha motivacions de canvis de planta de govern independentment de la rebel·lió. En primer lloc, els furs han estat en l'origen de les torbacions, però fins i tot hi ha també una raó prèvia anterior, «que todo el continente de España se gobierne por unas mismas leyes» i les castellanés són les més «loables y plausibles en todo el Universo».

He volgut destacar aquest aspecte de la sobirania més enllà del càstig per rebel·lió per indicar que, amb rebel·lió o sense, la monarquia tendia a laminar els sistemes polítics de la Corona d'Aragó fins a l'extrem que potser podríem suposar que la repressió en la conjuntura de la guerra internacional podria ser també considerada una forma de provocació o excusa per justificar el canvi de l'ordenament polític.

El decret català de 16 de gener de 1716 substitueix el «derecho de conquista» per les armes pel concepte de «pacificación» per les armes i la «rebelión» es converteix en «turbación», però, en canvi, el factor relatiu a la sobirania es repeteix: «uno de los principales atributos de la Soberania es la imposición y derogación de leyes», es diu el 1707. «Toca a mi soberania establecer gobierno en él [el Principat]», es diu el 1716, distingint els bons dels dolents i havent «precedido madura deliberación y consulta de Ministros de mi mayor satisfacción y confianza», i no és fins al capítol 51 que el decret diu: «Todos los demás oficios que avia antes en el Principado temporales o perpétuos y todos los comunes no expresados en este mi Real Decreto quedan suprimidos y extintos y lo que a ellos estava encomendado, si fuere perteneciente a Iusticia o gobierno correrá en adelante a cargo de la Audiencia. Y si fuere perteneciente a Rentas y Hazienda ha de quedar a cargo del Intendente u de persona o personas que yo diputare para esto». Per tant, a Catalunya cal distingir, doncs, dos moments després de l'Onze de Setembre: el dels decrets militars, dels quals ens parla Castellví, del dia 15 de setembre, amb la creació de la Real Junta Superior de Gobierno, els quals haurien estat unes disposicions immediates portades a terme pels mateixos militars del setge, i la Nova Planta de 1716, més elaborada.

La Nova Planta de 1716, doncs, només toca indirectament i de passada la qüestió de la liquidació política després d'institucionalitzar una Audiència de presidència militar, la del «governador capitán general o comandante general de mis armas», que, amb «solamente voto-en las cosas de gobierno», segresta la Casa de la Diputació. «La Audiencia», diu el decret, «se ha de juntar en las Casas que antes estavan destinadas para la Diputación» i «las causas en la Real Audiencia se substanciaran en lengua castellana.» Els relators, però, «han de ser prácticos y expertos en los negocios de Cataluña para poder comprender bien los procesos y

escrituras antiguas y los eligirá la Audiencia con intervención del comandante general si quiere concurrir». Es disposa l'establiment territorial dels corregiments amb la reserva reial del nomenament dels corregidors i batlles de districte. El govern de les ciutats, les viles i els llocs reials queda en mans dels regidors, de nomenament reial i vitalicis en els municipis importants (vint-i-quatre regidors en el cas de Barcelona i vuit en altres casos), i anuals i nomenats per l'Audiència en els llocs menors. Els regidors passaren a tenir a càrrec seu el «gobierno político de las ciudades, villas y lugares y la administración de sus propios y rentas, con que no puedan hazer enagenación, ni cargar censos, sino es con licencia mía u del Tribunal a quien lo cometieremos». L'Administració quedà desprovista dels procediments de la visita i la purga de taula, és a dir, dels procediments d'inspecció sobre els funcionaris que havia tingut Catalunya per imperatiu legal. El dret de reunió dels comuns municipals i dels gremis queda del tot condicionat: «Los Regidores», diu el capítol 48, «no podrán juntarse sin asistencia del Corregidor ó Bayles; y los gremios de artesanos ó mercaderes, y qualesquiera otros deberán, para juntarse, avisar al Corregidor ó Bayles, para que asista ó envíe Ministro suyo á la Junta, á fin de que se eviten disensiones, y todo se trate con la quietud que es justo». El Col·legi de Notaris es manté i, amb tot, el decret ordena «que uno de los ministros de la Audiencia civil sea protector y asista en todas las juntas del Colegio». El consolat de mar «ha de permanecer» però sense dir-ho queda separat de la ciutat de Barcelona, i pel que fa a les ordenances del govern polític de ciutats caps de partit i del mateix consolat reclama «se me consulte por la Audiencia lo que considerare digno de reformar y en lo demás lo reforme la Audiencia». Finalment, «Por los inconvenientes que se han experimentado en los sometenes y juntas de gente armada, mando que no haya tales sometenes, ni otras juntas de gente armada, so pena de ser tratados como sediciosos los que concurren o intervienen». Només formalment es liquidaven les prohibicions d'estrangeria amb la intenció de practicar la reciprocitat en els càrrecs i establir un govern per mèrits i no per naixement.

Joan Mercader, el primer de tots, seguit per Josep M. Torras, Sebastià Solé i Gay Escoda, entre d'altres, ja fa anys que han estudiat o estudien la incidència de la Nova Planta en els temps immediats i en el llarg temps. Sense penetrar en la dinàmica dels fets a través de les fonts arxivístiques, la *Colección de órdenes relativas a la Nueva Planta de la Real Audiencia de Cataluña* d'Antoni Sanmartí, escrivà d'ajuntament de Lleida, amb dades fins a 1805, permet observar les giragoneses i el llarg procés de la Nova Planta en el cas català.⁸⁰ El país

80. ANTONIO SANMARTÍ, *Colección de órdenes, relativas a la Nueva Planta de la Real Audiencia de Cataluña; a la Real Cédula instructoria, dispuesta para las ciudades, y Cabezas de Partido: al*

s'anava adaptant a la Nova Planta, però la Nova Planta encotillava un país que havia conegut un gran desplegament polític i l'obligava a una mera i migrada supervivència entre una capitania amb la seva intendència i

Reglamento formado para todos los Pueblos del Principado: al Real Catastro y al Establecimiento de los Diputados y Personero del Común. Obra útil a los Corregidores, Bayles, Regidores, Diputados, y Síndicos, Lleida, Viuda e Hija de Escuder, [1805?].

un organisme judicial sota l'hegemonia del poder militar. Això quan Catalunya ja havia experimentat com qui diu aspectes de divisió de poders: sabia què era la vida parlamentària, havia tingut hisenda pròpia, havia usat i creat aspectes de governança més enllà del mer juridicisme i havia concebut una mena de tribunal de garanties constitucionals. La modernitat del model català quedava liquidada per l'arcaisme aristocraticomilitar espanyol borbònic.